

HUNYADI MÁTYÁS RENEZÁNSZ UDVARA

1. Bevezetés, témaválasztás indoklása

Szakedolgozatom témájának a Hunyadi Mátyás korabeli magyarországi reneszánsz művészet és kultúra bemutatását választottam. Már gyerekkoromban megszerettem a történelmet, gyakran megragadott a letűnt korokban létrehozott emberi alkotások szépsége, értékekben való gazdagsága. A téma kijelölésekor további szempont volt számomra, a dolgozat anyaga a magyar történelemhez kapcsolódjon, mivel saját múltunk sokkal inkább érdekel, mint az egyetemes történelem anyaga. Hunyadi Mátyás kora több szempontból is megfelelőnek tűnt számomra. Egyrészt alsós tanítóként a tanórákon gyakran dolgoztunk fel tanítványaimmal olyan mondákat, forrásokat, néztünk meg olyan filmeket, amelyek nagy királyunk életéhez kapcsolódtak. Így a tanórákra való felkészülés során már több olyan háttéranyagot is áttanulmányoztam, amely Mátyás uralkodását dolgozták fel. Ezáltal nem volt számomra teljesen ismeretlen a téma, s azt is felmérhettem, hogy szakdolgozatomhoz biztosított az elegendő mennyiségű háttéranyag. Másrészt a történelem korszakai közül a középkor világa áll hozzám a legközelebb, mivel tanítóként legjobban talán a mesék feldolgozását szeretem, s a mesék jelentős része szereplői és környezete révén (királyok, lovagok, csaták, vándorútra induló legények, csillogó paloták stb.) a középkor világát idézi vissza.

Dolgozatom felépítésekor elsőként a király életútját, s a mátyási művet próbáltam meg nagy vonalakban felvázolni. Ezzel nemcsak egyik legnagyobb királyunkat szerettem volna bemutatni, hanem már itt utalni kívántam arra, hogy miből (pénzpolitika) és mi célból (külpolitika, propaganda) hozta létre Mátyás az őt körülvevő reneszánsz udvartartást. Majd a reneszánsz és humanizmus fogalmát és magyarországi előtörténetét fejtettem ki, s összegyűjtöttem azokat a motívumokat, amelyek Mátyás reneszánsz uralkodói mivoltát igazolják. Majd rátértem a reneszánsz udvartartás bemutatására, ahol célszerűnek láttam a rendelkezésemre álló forrásanyagot két külön fejezetre osztani, s először a művészet, majd a kultúra világát ismerttettem.

Munkám során biztosítani kívántam az átláthatóságot, ezért, ahol szükségesnek láttam, a nagyobb fejezeteket alfejezetekre osztottam. Törekedtem az arányosításra is, ezért a legnagyobb terjedelmet a kutatók által legjelentősebbnek tartott építkezések, fémművészet, és a Corvina kapta. Egyúttal el kívántam kerülni azt is, hogy szakdolgozatom egyfajta művészeti katalógushoz hasonlítson, ezért, ahol csak lehetett, a jóval érdekesebb, s a kor hangulatát visszatükröző korabeli forrásokra támaszkodtam a helyenként számomra bizony száraz és unalmas művészeti leírások helyett.

2. Hunyadi Mátyás életútja

2.1. Származás, gyermekkor, neveltetés:

Mátyás ereiben nem királyi vér folyt, bár a Hunyadiak eredetmondája szerint Hunyadi János Luxemburgi Zsigmond királyunk törvénytelen fiaként látta meg a napvilágot. Az udvari krónikásként érthető módon a Hunyadiak iránt nagy tisztelettel és némi elfogultsággal viseltető XV. századi történétíró, Thuróczy János *„nemes és fényes havasföldi nemzetségből”* eredezteti családját. Apja Hunyadi János azonban megszerezte maga és utódai számára *„a név dicsét és a méltóság kezdetét.”*¹

1442 tavaszán Hunyadi János erdélyi vajda az általa kormányzott tartományában tartózkodott. Május 28-án például Szászhermányból keltezett egy levelet. Minden jel szerint vele volt felesége, Szilágyi Erzsébet is, aki 1443. február 23-án Kolozsvárott megszülte második fiát, Mátyást. A másodszületett fiú gyermekkorát elsősorban anyja felügyelete alatt töltötte, mivel apját a háborúk, majd az ország kormányzata foglalta le. A középkori arisztokráciánál ez nem volt szokatlan: mialatt a családfő az uralkodó udvarában vagy a csatamezőn biztosítja családja befolyását, felesége otthon marad, igazgatja a birtokaikat, és neveli a gyermekeket.

1. kép: Mátyás fiatalkori portréja

Mátyás neveltetésébe azonban Hunyadi János természetesen komolyan beleszólt. Születésekor az apa már erdélyi vajda, az ország egyik főméltósága, aki rövidesen államfő

¹ Mátyás, a győzhetetlen király 10. o.

lesz, így a szokványos nemesi nevelésnél többet kellett nyújtania fiának. Mivel a középkorban gyakori volt a gyermekhalandóság, arra is gondolnia kellett, hogy az idősebb testvér halála esetén esetleg az ifjabb Mátyásra hárul a Hunyadi-család fenntartásának és befolyása növelésének terhe. A katona apa a jelek szerint nem tudott írni-olvasni, és valószínűleg latinul sem beszélt, külföldi útjain azonban megfigyelhette az ottani nagyúri családok életét és műveltségét. Úgy látszik, olyan tudást akart gyermekeinek nyújtani, amely a legmagasabb tisztségek betöltésénél hasznukra lehet. Ez magába foglalta a szokványos nemesi nevelést, azaz a fiúknak meg kellett tanulniuk a katonáskodás mesterségét (lovagolni, vívni stb.), de annál jóval többet is: nyelveket, valamint az akkori általános műveltség alapjait.²

Katonáskodásra nyilván apja tanította Mátyást. A fiút kiskorától a nehézségek legyűrésére nevelték. Udvari történétírója Bonfini, a humanista történétírókra ilyen esetben jellemző túlzással ezt írja:

„Harci zajban született, táborban növekedett, a katonák sátraiban fejlődött. Zsenge gyermekégtől megtanulta, hogy kell egy ostromot végigküzdeni, a Dunát keresztülúszni, fagyban, hőben éjt-napot fegyverben tölteni, fáradtságot és éhséget hosszan tűrni, az ellenség színét keresve keresni, a gyávaságnál s tétlenségnél semmit jobban nem utálni.”³

Állítólag a táborban nőtt fel, a megpróbáltatásokat kétségkívül jól tűrő, valamennyi katonai diszciplínában jártas emberré fejlődött, aki képes volt akár folyót is átúszni. Hunyadi János fiai szellemének művelését a lengyel Sanocki Gergelyre bízta, aki I. Ulászló király nevelőjeként került Magyarországra. Miután az uralkodó 1444-ben elesett a várnai csatában, Sanocki Gergely vette át a Hunyadi fiúk tanítását. Kiváló humanista volt, Vitéz János váradi püspök barátja, aki nagyváradi kanonoknak is kinevezte. Mátyás azonban valószínűleg csak keveset tanulhatott tőle, mert Sanocki 1451-ben, amikor Ivovi (Lemberg) érseknek nevezték ki, elhagyta Magyarországot. Mátyás pedig akkor még csak nyolc éves volt. Feltételezik, hogy Vitéz Hunyadi főbb tanácsadóinak egyike, maga is Mátyás nevelője lehetett. Az valószínű, hogy Vitéz beleszólt a fiatal Hunyadi fiú taníttatásába, de politikai feladatai és püspöksége valószínűtlenné teszik nevelői szerepét. Nevelői humanisták lehettek, de akárkik is tanították Mátyást, ő meglepően széles körű ismereteket szerzett. Kitűnően megtanult latinul, beszélt németül és valamely szláv nyelven, valamint feltehetően románul is. A későbbi király szeretett olvasni, főként

² Mátyás király

19. o.

klasszikus latin szerzőket, ezeken belül pedig nem véletlenül a hadtudományi vonatkozásúakat. Képzettsége király korában lehetővé tette, hogy olasz humanistákkal tudós beszélgetéseket folytasson. S mindezt gyermekként kellett elsajátítania, hiszen még nem töltötte be tizenötödik évét, amikor királlyá választották, utána pedig rendszeres tanulásra már nem, legfeljebb olvasásra maradhatott ideje. Úgy látszik tehát, hogy a jövőző uralkodónak gyermekkorában nem sok lehetősége volt a kortárs gyermekek szokott játékaira. Mátyás átlagnál nagyobb tehetségét bizonyítja, hogy ilyen fiatalon jelentős tudást volt képes felhalmozni.⁴

Neveltetésének köszönhetően így az sem jelentett megoldhatatlan gondot, hogy a 15 évesen hatalomra kerülő Mátyás nem rendelkezett számottevő kormányzati gyakorlattal. Ennek ellenére uralkodásának első éveiben iskolázott politikusokat meghazudtoló döntései rendre sikeresnek bizonyultak. Első határozatainak nagy része mögött nyilván tanácsadóinak munkáját is kell keresnünk. A szálak azonban minden bizonnyal Mátyás kezében futottak össze, s övé lehetett a döntő szó is.⁵ Későbbi udvari krónikáirója, a helyenként uralkodója javára elfogult Thúróczy János így fogalmazza meg Mátyás alkalmasságát a királyi trónra:

„Mátyás királyt a természet uralomra teremtette, mert a maga korának minden keresztény fejedelmei közül egyedül ő végzi királyi tisztjét dicsőséges tettek közepette... Nemde úgy illik a királyhoz, hogy tanácsban bölcs, bűnösök iránt irgalmas és kegyelmes, országhelyettesítésben jártas és óvatos. Lelkében serény, nagy és veszedelmes dolgokban merész, fáradságok közt fáradhatatlan, jövőzők megfontolásában józan, veszedelmek elkerülésében vigyázatos, ellenség cselének és tervének leleplezésében, elkerülésében ügyes, minden hadi dolgokban és kormányzati ügyben csodálatos módon gyakorlott, tettetésben mester, a végtelenségig dicsőségre vágó, egyszóval: uralkodásra teremt legyen...”⁶

2.2. Hatalomra jutás és a hatalom megszilárdítása:

1458. január 24-én a rákosi országgyűlésre összesereglett nemesek a befagyott Duna jegén királlyá kiáltották Hunyadi János kisebbik fiát, Mátyást. Az ifjú király megválasztását a krónikák szerint a lelkesebbek még dalban is megfogalmazták és énekelték a folyó jegén:

³ Magyarország története 61-62. o.

⁴ Mátyás király 20. o.

⁵ A Hunyadiak kora 28. o.

⁶ A Hunyadiak kora 88-89. o.

*„Mátyást mostan választotta
Mind az ország királyságra
Mert az Isten adta nekünk
Mennyországból oltalmunkra”⁷.*

Első ízben fordult elő Magyarországon történetében, hogy királyát nem valamelyik nagy múltú uralkodóházból, hanem saját nemességéből választotta. Mátyás megválasztását a Hunyadi-párt hosszas tárgyalássorozattal készítette elő, de a „nép óhajának” nyomatékosítását szolgálta Szilágyi Mihály mintegy 15 ezer fős hadserege is, amelynek élén a királyválasztó országgyűlésre érkezett.

A 15 esztendő Mátyás eközben tisztes őrizet alatt Prágában várta sorsa jobbra fordulását. Csehország kormányzója, Podjebrád György (aki néhány hónappal később Mátyáshoz hasonlóan országa első nemzeti királyaként került trónra) az ifjú Hunyadi szabadon bocsátásakor lemondott a kialkudott 60 ezer aranyforintnyi váltságdíjról: a választás hírére a fogoly és őrzője szövetséget kötött, amelyet a Mátyás és Podjebrád lánya, Katalin közti eljegyzés erősítette meg.

A szabadságát visszanyert Mátyás 1458. február 14-én vonult be Budára, ahol fényes külsőségek közepette a Nagyboldogasszony templomban ültették trónra-a szokásos fehérvári koronázás egyelőre elmaradt, mivel a Szent Korona még mindig III. Frigyes kezében volt.

A fiatal, ambiciózus uralkodónak számos nehézséggel kellett szembenéznie: délről a terjeszkedő, Szerbiát másodszor (és immár véglegesen) meghódító török birodalom jelentett közvetlen veszélyt, északról és nyugatról pedig a szomszédos Habsburgok és Jagellók vetettek szemet trónjára. Felszámolásra várt az ország két évtizede tartó megosztottsága is.⁸

Az ifjú uralkodó meglepő eréllyel kezdett hozzá a rendteremtéshez. Mire a bárók észbe kaptak, már meg is fosztotta őket országos méltóságaiktól, és helyükre családja kipróbált, jobbára nagybirtokos köznemesi származású híveit állította. Főpapok és nagyurak helyett alacsonyabb származásúak kerültek a központi bíróságok, a kincstartóság és a királyi uradalmak igazgatására újonnan létrehozott budai udvarbírószág élére, akiken keresztül Mátyás, a királyi tanács kikapcsolásával, szabadon rendelkezhetett e fontos kormánysszervekkel. Mindez jócskán megerősítette a köznemesi tömegek Mátyásba vetett

⁷ Hazánk története 104. o.

⁸ Liliom és holló 56. o.

bizalmát, amit csak fokozott, hogy az 1458. júniusi pesti országgyűlés végzései egyéb téren is kedveztek nekik.

Bár a változtatások az atyai tanácsadó, Vitéz János váradi püspök befolyására vallanak, a király egyelőre őt sem engedte a kormányrúdhhoz. A legkeservesebb csalódás azonban Szilágyi Mihályt érte, aki valami olyasféle kormányzói szerepkörre számított unokaöccse mellett, amelyet Hunyadi János játszott V. László uralkodása alatt. Mátyás hazatérése után elismerte őt kormányzónak, de rövidesen kiakolbóltotta a hatalomból.⁹

Megtörtént tehát a rendteremtés, egyedül a magyar korona visszaszerzése maradt hátra. Mátyást ebben segítették III. Frigyes belső nehézségei és II. Pius pápa támogatása, aki egy későbbi törökellenes hadjárat reményében támogatta a magyar királyt. 1463-ban, a bécsújhelyi megállapodással visszakerült Magyarországra a korona. III. Frigyes 80 ezer forintot kapott a „Szent Korona megőrzéséért”, megtarthatta a magyar királyi címet, Mátyást fiává és szövetségesévé fogadta. A magyar uralkodó megkapta Sopron városát és megígérte, amennyiben törvényes örökös nélkül hal meg, a Habsburgok öröklik a magyar trónt. A visszakapott koronával 1464-ben királlyá koronázták Mátyást, s törvénybe foglalták, hogy a továbbiakban a koronát Visegrádon kell őrizni. Ezzel lezárult a hatalom megszerzése és törvényesítése, megkezdődhetett tehát az új kormányzat kiépítése.¹⁰

2.3. Mátyás belpolitikája:

A hatalomért vívott harc mellett folyamatosan kellett intézni az ország védelmét, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás átalakítását és nem utolsósorban a gazdasági helyzet rendezését. Mátyást ebbeli munkájában kitűnő szakemberek támogatták, de a kezdeményező erő mégiscsak a király személye volt.

A pénzügyek átszervezését Mátyás első perctől kezdve napirendre tűzte. Először a domaniális (udvari) jövedelmeket igyekezett rendezni. A királyi birtokok élére már 1458-ban megszervezte a budai vár udvarbírói hivatalát, hogy ezek a jövedelmek egy kézben legyenek. Nagyszabású pénzügyi, illetve gazdasági reformjai azonban 1467-ben valósultak meg. Már előzetesen igyekezett a regálé (vagyis a királyi felségjogon szedett) jövedelmeket fokozni. Ez a törekvés sikerrel is járt. Például megtiltotta a sónak Ausztriából, illetve az adriai tengerpartról való behozatalát, így az erdélyi sóbányákból származó jövedelme háromszorosára nőtt. Sokkal húsbavágóbb volt az az intézkedés, amely megszüntette a kamara haszna nevű egyenes adót és a harmincadvámot. E két

⁹ Virágkor és hanyatlás

királyi bevétel alól ugyanis rengetegen szereztek mentességet, ami által kivonták magukat az adózás alól. A reformmal Mátyás ezeket a jövedelmeket új névvel léptette életbe, ami alól senkinek sem volt mentessége. Így a királyi kincstár adója és a koronavám az eddigi jövedelmeket megsokszorozta. (Erdélyben emiatt összeesküvést is szerveztek Mátyás ellen, amit ő kemény kézzel fölszámolt.) A reformhoz tartozott az is, hogy a jövedelmek központi kezelője a kincstartó lett, aki nem előkelő személyiség volt, hanem egy udvari hivatal vezetője. Maga is szakember volt, és a hivatalban is nagyrészt köznemesi származású szakképzett emberek dolgoztak. Mivel fizetett alkalmazottak voltak, a király akaratának mindenben engedelmeskedtek. A jövedelmek súlypontja azonban uralma alatt áthelyeződött a rendkívüli hadiadóra. Először a korona visszaszerzésének fedezésére rendelte el az országgyűlés beleegyezésével a telkenként 1 aranyforintnyi rendkívüli adót. Később ezt honvédelmi célokra szedette be, majd ötévenként előre megszavaztatta, sőt időnként az országgyűlés megkérdezése nélkül is beszedte. Pénzjövedelmei így rendkívüli módon megnövekedtek, ez tette lehetővé, hogy állandó fizetett zsoldoshadsereget tudott tartani, és hogy a hivatalnokok szintén fizetett alkalmazottakká váltak.

2. kép: Mátyás törvénykönyvének címlapja

Hasonló szemlélet érvényesült a bírósági reformokban is. A birtokperек intézésére szolgált a különös királyi jelenlét bíróságának újjászervezése. Élére helytartó került, aki mellett 6 köznemesi ülnök működött királyi fizetéssel. Így biztosította, hogy ez a bíróság mentes legyen a bárók befolyásától. Később a királyi személyes jelenlét bíróságát szervezte meg,

¹⁰ Történelem 1000-1500-ig

amelynek élére a személynök került. Idővel a személynök a nemesi birtokperek mellett a városok egyik legfőbb bírója lett, és a magyar közéletben igen fontos szerepet töltött be. 1476-tól kezdve királyi udvarban működött az ország nagybíróinak vezetésével a királyi ítélő tábla, ahol az érdemi munkát szakképzett ítélőmesterek és köznemesi választott ülnökök végeztek. Ez a bíróság a sátoros ünnepek utáni nyolcadik napon (karácsony, húsvét és pünkösd az úgynevezett sátoros ünnepek) kezdte meg az ügyek tárgyalását, ezért nyolcados bíróságnak is nevezték. Az igazságszolgáltatás tehát Mátyás alatt sokat fejlődött, modernizálódott. A polgári műveltségű szakemberek szerepe megnőtt, és fokozódott a bíróságok függetlensége. Valószínűleg ez is alapját képezhette az igazságos Mátyás személye körül később kialakuló kultusznak, s talán ezért is nyomtatta Heltai Gáspár egyik kiadványa mottójának a későbbi híres szállóigét:

„Megholt Mattias kyral, elkeolt az Igassagh!”

Mátyás társadalompolitikájában tudatos és tervszerű törekvések figyelhetők meg. Mint a köznemesi párt embere került hatalomra, és uralma elején azonnal szembekerült a bárók csoportjával. A hatalomért küzdelemben nagyon vigyáznia kellett arra, hogy ne élezze ki túlságosan a helyzetet, így a „megtérőknek” rendszeresen megbocsátott, sőt igyekezett az ellenzékiet kormányhivatalnokkal a maga pártjára téríteni. Ez a politika sikerrel is járt. Hatalmának a megszilárdulásával azonban nagyon óvatosan megkezdte a bárói hatalmat visszaszorítani, és inkább a módos köznemességre támaszkodott. Feltűnő, hogy hivatalokat még bőven adott a báróknak, de nagy birtokadományokat nem tett. Ezzel nem kis mértékben felháborította a vagyonuk gyarapítására törekvő előkelőket. Az adományozás terén két kivételt tett: a Szapolyai családnak adott hatalmas birtokokat, mert hálás volt Szapolyai Imre szolgálataiért, másrészt még nagyobb adományokat juttatott fiának, Korvin Jánosnak, akit törvénytelen születése ellenére utódjává szeretett volna tenni. Mátyás azt is fölismerte, hogy Magyarországon – mint általában Közép-Európában – aránylag túl sok a nemes. Ennyi nemesre a honvédelemnek nincsen szüksége, másrészt a sok viszonylag szegény nemes megterheli az adófizető jobbgyságot. Így arra törekedett, hogy a módos nemesség súlyát és befolyását növelje, a szegény nemességet pedig vissza szeretne volna szorítani a termelő rétegek közé.

Mátyást az utókor igazságosnak nevezi, de életében nem volt népszerű ember. A humanista történetírók, akik udvarában éltek és dús juttatásait élvezték, rengeteg jót írtak róla. Ezek nagyrészt igazak is, de nem a teljes igazságot tartalmazzák. Mátyás határozott egyéniség volt, céltudatosan törekedett terve megvalósítására és ennek során elsősorban a bárói érdekeket sértette. Ez a magyarázat arra, hogy oly sokszor szerveztek ellen kisebb nagyobb

összeesküvéseket. Ezek között a legnagyobbak az 1467-es erdélyi összeesküvés, amit pénzügyi reformjai váltottak ki, de még jelentősebb az 1471. évi összeesküvés volt, amelynek élén Mátyás hű emberei, Vitéz János és Janus Pannonius álltak. Kázmér lengyel királyfit hívták meg a magyar trónra, aki be is tört, de Mátyás úrrá lett a helyzeten. Vitéz Jánost elfogta és bezáratta, a menekülő Janus Pannonius útközben halt meg. Ennek az összeesküvésnek igen sok apróbb, nagyobb személyi sérelem is oka volt, nyíltan a török elleni harc elhanyagolását vetették a király szemére.¹¹

2.4. Mátyás király külpolitikája

Az ország külpolitikai helyzete Mátyás korában lényegesen rosszabb lett, mint elődei idejében. A török veszély jelentősen megnőtt. A török Ázsiában újabb területekkel gyarapította birodalmát, és a Balkán nagy része is a befolyása alá került. Nagy Lajos Magyarországa kiegészülve a többi területtel nagyobb erőt jelentett, mint az akkori Török Birodalom. Lényegében ugyanez Zsigmond korában, hisz akkor a német császárság biztosított hatalmi túlsúlyt. Mátyás csak a Kárpát-medence erejére számíthatott, és ez akkor már jelentősen megnőtt török hatalommal szemben csak kisebb erőt jelentett.

Mátyás megválasztásában nagy szerepet játszott, hogy ő a törekvő Hunyadi János fia, tehát tőle is a török hatalom Európából való kiszorítását várták. Ugyanebben volt érdekelt a törökkel harcban álló Velence is, és a pápai politikának is hosszú idők óta ez volt az egyik főcélja. A török elleni nagy keresztes háborúnak azonban ebben az időben már nem volt esélye. Az ilyen irányú kísérletek sorra kudarcot vallottak. A balkáni államok Bosznia, Havasalföld és Moldva a két nagyhatalom, a magyar és a török közé szorulva ekkor már nem harcoltak egyértelműen a török ellen, hanem annak az oldalára állottak, aki az adott helyzetben erősebbnek látszott. Így magyar fölény esetén számítani lehetett segítségükre, de megbízni bennük természetesen nem lehetett. Nándorfehérvár után a török elállt a közvetlen hadjáratoktól, de a török hatalom ekkor már elérte a magyar határokat, így apróbb, nagyobb betörések rendszeresen voltak, vagyis a török harcok áttejedtek magyarlakta területekre is.

Mátyás fő feladatának a magyar határok védelmét tekintette. Ennek volt egy része az 1463-as boszniai hadjárat, amelyben kemény harcok során elfoglalta a kulcsfontosságú Jajca vára, és Észak-Boszniát is bevonta a magyar védelmi rendszerbe. Jajcát a következő évben megvédte a török ellentámadással szemben. A továbbiakban a déli magyar védelmi

¹¹ Gyapay Gábor: Történelem 124-126. o.

vonalat kiépítette, és az idők során védelmi vonalat kiépítette, és az idők során is mindig ellátta a megfelelő anyagi és emberi erővel. A török kémjelentések az akkori Magyarországról azt adták a portának hírül, hogy Magyarország erős hatalom, nem sok remény van arra, hogy el tudnák foglalni. Közben Mátyás gazdasági reformjai is meghozták a maguk gyümölcseit, így megszervezhette állandó zsoldos seregét, az úgynevezett Fekete sereget. Ez azt jelentette, hogy nemcsak a várakban volt meghatározott számú őrség, hanem ezen kívül állandóan készenlétben állt egy kiválóan képzett, fegyelmezett és jól felszerelt hadsereg, amit bármikor bevethettek a király akarata szerint. A sereget mind a belső rend fenntartása, mind a külpolitika eszközeként egyaránt fel tudta használni. Bonfini leírásában fennmaradt a bécsújhelyi seregszemle, amit a szerző szemtanúként írt le:

„ A sereg 8000 gyalogból és 20000 lovasból állott, és mintegy 9000 kocsi tartozott hozzá. A király minden egyes csapatot személyesen rendelkezett el, és hadi jutalmakat is érdem szerint maga osztotta ki. Minden egyes csapatnak megvolt a zászlója... minden lovas is egy-egy zászlócskát hordott lándzsájára tűzve. Azután minden egyes seregrész adott jelre ék-, majd köralakba, három- vagy négyszögbe, vagy olló- és fűrész-alakba fejlődött. Mikor azután eleget gyakorlatoztak, hirtelen valamennyi csapatát összegyűlekeztette és minden seregrész kezdett rendben elvonulni. Együttal oldalt a szekereket is hajtották, amelyekkel a magyarok nemcsak táborukat erősítik meg sáncok és árkok helyett, hanem az ütközetben is használják őket, és velük szokták bekeríteni az ellenséget. Minden esetre csodálatos dolgok ezek, mert ilyesmit Itáliában sohasem lehetett látni.”

A török kiűzése – ami Mátyás számára lehetetlennek látszott – a közvéleményben erősen élt, így ennek a hatására 1476 telén elfoglalta a török által épített Szabács várát. Viszont 1479-ben a török támadott és betört Erdélybe. A szász földet pusztító török ellen Báthory István erdélyi vajda harcolt, és véres küzdelemben felszámolta a török erőket. Jellemző a csata méreteire, hogy a győzelem után felosztott hadizsákmányból Báthory István Nyírbátorban két csodálatos templomot építtetett! (Ma a nyírbátori református és katolikus templomok.)

Mátyás a török ellen szélesebb távlatokban törekedett összpontosítani. A német római császári trónt igyekezett megszerezni, mert ennek birtokában sokkal nagyobb erővel rendelkezhetett volna. A példa megvolt, hiszen elődje Zsigmond is megszerezte. A csehek elleni háború még volt apósa életében megkezdődött. (Mátyás felesége, Podjebrád Katalin ugyanis gyermekszüléskor meghalt, az újszülött sem maradt életben.) 1468-ban a

huszitizmus elleni harc ürügyén indult meg a cseh háború, amelynek akkori eredménye Morvaország birtokbevétele lett, sőt a cseh katolikus rendek őt cseh királynak is megválasztották, aminek az adott jelentőséget, hogy a cseh király egyike volt a német császárt megválasztó 7 választófejedelemnek. Ekkor azonban még Podjebrád maradt a cseh trónon. 1471-ben azonban meghalt, és ekkor a cseh rendek nem Mátyás mellé álltak, hanem a lengyel király fiát, Ulászlót (a későbbi magyar királyt) választották királlyá. A háború kiújult, és most már a lengyelek is beavatkoztak a csehek oldalán. Ebben a háborúban mutatkozott meg, hogy katonailag mennyivel többet ér a szakképzett zsoldos sereg a nemesi familiárisokból álló seregnél. Mátyás viszonylag kisszámú serege nagy fölényben volt.

A császári trón megszerzésével függ össze Mátyásnak III. Frigyes elleni háborúja is. Kettejük viszonya mindig feszült volt, hiszen a Habsburgok Magyarország megszerzésére törekedtek. Így a 70-es évektől kezdve Mátyás igen széleskörű akciókat szervezett. Diplomatai behálózták szinte egész Európát: kapcsolatba lépett a salzburgi érsekkel, a burgundokkal, a svájciakkal és a franciákkal, elmélyítette szövetségét Milánóval és Nápolyval. Ilyen előkészítés után 1482-ben üzent hadat III. Frigyesnek:

„ Megértettük és megtapasztaltuk, hogy Felséged nem csupán saját, írásban lefektetett megállapodásait megsértve minden alapos ok nélkül sok ellenséges dolgot kísérelt meg ellenük államunk és országunk ellen, és sok más uralkodót is ellnünk ingerelt. Mi tehát, amint ez méltányos, területeinket Felséged erőszakosságaitól és ellenséges magatartásától meg akarván védeni és az Isten segítségével vissza akarván venni, Felséged ellenségének jelentjük ki magunkat. Isten és az igazság segítségével a Felséged által ellenünk és birodalmunk ellen elkövetett törvénysértést és ellenségeskedést bármi módon megtoroljuk.”

A harc sikerrel járt, és 1485-ben Bécset elfoglalta. Ekkor azonban már betegség jelei mutatkoztak rajta, így minden figyelmet a trónutódlás kérdése kötötte le.

2.5. A mátyási életmű szétesése

A király előzetesen arra számított, hogy a nádori jogkör nagymérvű megnövelésével eléri, hogy Szapolyai Imre, az akkori nádor és országos főkapitány Korvin János trónra ültetését szorgalmazni fogja. Szapolyai azonban meghalt, így a terv nem valósulhatott meg.¹²

¹² Gyapay Gábor: Történelem. 127-132. o.

Maga Mátyás is viszonylag fiatalon (47 évesen) 1490 áprilisában váratlanul meghalt Bécsben. Valószínűleg agyvérzés érte, bár halála hirtelensége miatt sokan mérgezésre, sőt gyilkosságra gyanakodtak. A későbbi történétírók közül pl. Szerémi György politikai gyilkosságként írja le a király halálát, „*akitől reszketett és prüszkölt a főurak mája.*”¹³

Sajnos a király halálával egész életműve hamarosan széthullott. Belpolitikai rendszere ugyanis „személyre szabottan” olyan határozott, erőskezű, uralkodásra termett királyt tétélezett fel, mint amilyen ő maga volt. Az utána következő II. Ulászló azonban nem felelt meg ennek a feltételnek: jóindulatú, de határozatlan, gyenge kezű uralkodó volt, „*akinek üstökét a főurak a markukban tartották.*” Nem véletlenül kapta a „*Dobzse*”, (vagyis *Jól van!*) csúfnevet, mivel a krónikák szerint a békesség kedvéért mindenkire mindent ráhagyott. Így a bárók törekvése a királyi hatalom meggyengítésére sikerrel járt, s hamarosan megtörtént a kialakított adórendszer szétverése, a kieső bevételeket pedig nem sikerült pótolni a királyi kincstárnak. Emiatt fizetés híján szétesett a hivatalnokrendszer és szétszéledt a legendás fekete sereg is.

A nagy király külpolitikai törekvései sem valósulhattak meg. Ma már nem dönthető el egyértelműen, hogy jó vagy elhibázott volt-e Mátyás külpolitikai irányvonala, esetleg „eltévesztette a sorrendet”, és előbb a törökkel kellett volna leszámolnia, mielőtt megtámadja a Habsburgokat. Ami tény: a Török Birodalom Mátyás halála után, II. (Nagy) Szulejmán alatt élte fénykorát, s a török kiűzése 200 évvel Mátyás kora után valósult meg, s csak a XVIII-XIX. századtól számították „Európa beteg emberének”. Így a Török Birodalom utóéletét tekintve véleményem szerint Mátyás jól mérte fel, hogy egyedül nem tudja kiűzni a törököt Európából. Más kérdés, hogy a török elleni összefogást akár fegyveresen, akár diplomáciával sem ő, sem utódai nem tudták megteremteni, ennek feltételei csak a XVII. század végére érhetek meg, s csak akkor vált sürgőssé a Habsburgok számára, amikor a török sereg 1683-ban már Bécset ostromolta.

A Mátyás utáni „zivataros századokban” megsemmisültek a király gazdagságát annyira jelképező és propagáló létrehozott művészeti és kulturális értékek is, ezek sorsára dolgozatomban későbbi fejezeteiben fogok majd utalni.

---

¹³ Szerémi György emlékirataiból 20. o.

3. A reneszánsz és a humanizmus

3.1. A reneszánsz és humanizmus fogalma

A reneszánsz francia eredetű szó, amely „újjászületést” (renaissance) jelent, s klasszikus eszményeknek a XV-XVI. században az irodalomban, a művészetben és az építészetben bekövetkezett megújulására vonatkozik. A reneszánsz korai szakasza az ún. quattrocento volt; jelentős művészei között találjuk Donatellót és Masacciót, központjául Firenze szolgált. Az ún. érett reneszánsz (cinquecento) 1500-tól kb. 1527-ig tartott. ezt az időszakot Leonardo da Vinci, Michelangelo és Raffaello fémjelezte. Mesteri technikájukkal, természetűségükkel és a felesleges részletek kiiktatásával olyan derűs és harmonikus festményeket hoztak létre, amelyekben változatlanul jelen van a nézőt csodálatra készítő erő. A reneszánsz késői szakasza a manierizmus formájában nyújtott nagyobb lehetőséget a kifejezőkészség számára, ennek jelei azonban már Michelangelo és Raffaello munkájában is megtestesültek. A művészeteknek a reneszánsz idején bekövetkezett felvirágzása annak nyomán született, hogy újra felfedezték az ókori görögök és rómaiak művészetét és irodalmát. A reneszánszt átmenetnek tekintik a középkortól a modern korba.¹⁴

A stíluskorszak Itáliából indult el, s a XIV. század végétől a XVI. század végéig tartott. Több oka is van annak, hogy a reneszánsz Itáliában született meg. Nemcsak kivételesen erős művészeti hagyományokra támaszkodhatott, hanem Európa leggazdagabb országa is volt független és virágzó városokkal. A kereskedők és bankárok nagy gondot fordítottak rá, hogy művészekről megrendelt arcképeikkel, pompás palotáikkal és gazdagon díszített családi kápolnáikkal tegyék híressé nevüket. A gazdagság és a művészetek pártfogása persze önmagában nem lett volna elegendő ahhoz, hogy ilyen nagyszerű művészet születhessen, de arra jó volt, hogy tág teret nyújtson a művészeknek tehetségük lehető legteljesebb kibontakoztatásához és kiaknázásához.

A reneszánsz művészet – szakítva a középkor sokkal inkább vallási szemléletével – az emberit és a látható világot ünnepelte. Ezt jelezte az „antikvitás újjászületése”, a pompás ókori görög és római civilizáció újrafelfedezése. A klasszikus irodalom, filozófia és művészet új mércéket és mintákat nyújtott Itáliának: csodálták az ókoriakat, de az is igaz, hogy még az antik világ összeomlása után ezer évvel sem tudták utolérni a görögök és rómaiak sok eredményét. A reneszánsz nemcsak témaválasztásában és stílusában követte a

¹⁴ Az általános műveltség képes szótára

klasszikus mintát, de az ókorban alkalmazott technikai eljárásokat, mesterségbeli fogásokat is felfedezte újra, például az építészetben és a szobrászatban.¹⁵

A humanizmus a reneszánszt megelőző és annak eszmei alapjául szolgáló művelődési áramlat, amelyet az ókori szerzők újrafelfedezése, valamint az emberi nem dicsőségében és tehetségében való optimista hit ösztönzött. Azt állítja, hogy az ember isteni irányítás nélkül is képes a boldogság elérésére és az erkölcsi tartásra. A világ középpontjába így Isten helyett az embert helyezi, s annak nagyságát és dicsőségét hirdeti.¹⁶ Így válik érthetővé, hogy miért fedezik fel a reneszánsz művészei újra az emberközpontú antik kultúrát.

3.2. A humanizmus és reneszánsz Magyarországon

A 15. századi Itáliában fénykorát élte a reneszánsz művészet, az Alpoktól északra fekvő országokban azonban jószerével még csak hírből ismerték. Az új stílus elsők között Mátyás király Magyarországon kezdte meg hódító útját az 1470-es években. Szálláscsinálói az új típusú műveltségeszményt írásaikkal képviselő humanisták voltak, akik a világi és egyházi fejedelmek szolgálatába állva a XV. században Európa minden valamirevaló udvarában megjelentek. Hazánkban a XV. század annak ellenére, hogy a politikai életben számottevő nehézség mutatkozott, a gazdaságban és a társadalom életében igen nagy fellendülést jelentetett. Magyarország az Anjouk által kijelölt úton haladt az európai polgárosodás modelljét követte mind Zsigmond, mind a Hunyadiak alatt.

3. kép: Vitéz János képe a Tribachus-kódexből

¹⁵ A tudás fája 35-36. o.

¹⁶ Az általános műveltség képes szótára 103. o..

Az első jelentős olasz humanista, Pier Paola Vergerio Zsigmond uralkodása alatt érkezett magyar földre, és haláláig itt is maradt. Negyedszázados működése alatt számos hívet szerzett az új műveltségnek, közöttük vitathatatlanul Vitéz Jánost illeti meg az első hely. Vitéz János magyar humanista kört hozott létre, és jelentős szerepet játszott Mátyás műveltségének, uralkodói eszményeinek kialakításában is. A Vitéz által Itáliából rendelt kódexek voltak a legkorábbi reneszánsz műalkotások az országban-király és tanácsadója e kötetek alapján szerezte első benyomását az új stílusról.¹⁷

Az ország központja Buda volt, innen sugárzott ki a művészetek hatása minden irányban. A legjelentősebben jöttek létre, de a történelem kegyetlensége folytán ezek nagy része a török idők alatt elpusztult, csak a széleken maradtak meg eredeti alkotások. Így ezekből, valamint régészeti emlékekből és korabeli leírásokból tudjuk elképzelni a XV. századi Magyarország csodálatos művészeti emlékeit. Mátyás folytatta az Anjouk és Zsigmond királyi pompát teremtő tevékenységét, és keze nyoma az ország számos helyén fellelhető volt. Természetesen kiemelkedtek a visegrádi és a budai királyi paloták. Számos külföldi diplomata írta le ezeknek az épületeknek a fényűző pompáját, ám sokáig a magyar tudomány ezeket a leírásokat a diplomácia kegyes túlzásának vagy a humanista stílus alkotásainak tartotta. A II. világháború után induló új ásatások azonban bebizonyították, hogy a korabeli lelkesítő nyilatkozatok a valóság hű képét tükrözik. A XV. század utolsó évtizedeiben Itália után elsőnek hazánkban terjedt el a reneszánsz stílus és a humanista szellem.

A fentebb leírtak tükrében nem meglepő, hogy az udvari kancellária vezető hivatalnokai és a királyi titkárok között sok Itáliában tanult, magas állású papot találunk. Igaz, nem mind számított humanistának, így a bolognai egyetemen doktorált, sőt egy ideig ott is tanító Szécsi bíboros prímás, vagy a Ferrarában, Janus Pannoniusszal majdnem egy időben tanuló és- akár a költő- Padovában doktoráló Várdai István bíboros kalocsai érsek sem mondható ezen irányzat követőjének. Ezzel szemben mások, akik miként Vitéz Bécsben, esetleg Krakkóban tanultak, vagy egyetemre sem jártak, mint Nagylucsei Orbán kincstartó, fogékonyra váltak a humanizmus iránt.¹⁸

Már említettem, hogy Mátyást Vitéz János nevelte a humanista értékrendekre, akinek már ez volt a természetes életeleme. Vitéz János, Zsigmond király kancelláriában kezdte pályafutását, majd fokozatosan emelkedett a magyar világi politika és egyházi élet csúcsára (Mátyás király főkancellárjává és esztergomi érsekké). Rendszeresen humanista képzésben nem részesült, de egész életében művelte magát. Műveltsége egyedülálló volt magyar

---

¹⁷ Liliom és holló

nemzedéktársai körében, irodalmi munkássága mellett foglalkozott asztronómiával és asztrológiával, történelemmel, erkölcsfilozófiával, filológiával. Latin nyelvű kódexeit maga javította. Önálló irodalmi ambíciói nem voltak, levelei túlnyomó részét és szónoki beszédeit politikai működésének szükségletei hívták életre, alkalmilag íródtak. Szónoki beszédei legfontosabb témája a török elleni összefogásra való buzdítás. Ez kiegészül a magyarok addigi szenvedéseinek és áldozatkészségének ecsetelésével, valamint segítségkéréssel. Műveit példának tekintették Magyarországon, a külföldiek elismeréssel fogadták.

Honfitársai pallérozatlanságát fájlatva Vitéz János magára vállalta a magyarországi humanista kultúra megalapozását, szervezését és támogatását. Váradi püspöki könyvtárát külföldiek is látogatták. Esztergomban humanista könyvtárát létesített, Mátyás király Bibliotheca Corvinianájának teremtve vele mintát. Ő állt a háttérben az első magyar könyvnyomda alapításának, s Pozsonyban egyetemet létesített, az Universitas Histropolensist. Támogatta a nagy számban hozzá érkező külföldi és különösképpen az olasz humanistákat, akik műveket írtak, ajánlottak neki. Váradon, majd Esztergomban létrehozta a magyarországi humanista akadémiák előzményeit. Több tehetséges magyar ifjút taníttatott Itáliában, akik itthon az ő segítségével magas tisztségeket nyertek el. Közéjük tartozott Garázda Péter és Vetési László, valamint híres unokaöccse, Janus Pannonius.¹⁹

„A magyar humanizmus atyja” tehát saját munkássága mellett tehetséges ifjak neveltetésével hatott az antikvitáson alapuló eszmék terjesztésére. Környezetében mind Nagyváradon (míg váradi püspök volt), mind Esztergomban „contubernium”, humanista baráti társaság jött létre, ahol a hazai és a Magyarországon megforduló külföldi humanisták tudós beszélgetéseket folytattak vagy tanulmányozták Vitéz János könyvtárát. A későbbi primás ugyanis nagy könyvgyűjtő hírében állott, számos antik szerző kéziratot munkáját szerezte be, a kéziratokat pedig saját kezűleg javítgatta, emendálta.²⁰

Vitéz János tevékenysége mellett további lökést jelentett a reneszánsz elterjedése terén Mátyás második házassága, mert a nápolyi király leánya, Aragóniai Beatrix szintén nagy pártolója lett az új stílusnak. Így a király a budai palotát reneszánsz részekkel bővítette, és a belső berendezést ebben a stílusban alakította át.

---

¹⁸ Mátyás király 130. o.

¹⁹ Lovagkor és reneszánsz 169-170. o.

²⁰ Mátyás király 131. o.

3.3. Mátyás, a reneszánsz uralkodó és mecénás

A szakirodalom Mátyást nagy reneszánsz uralkodónak tartja, aki Alpoktól északra először honosította meg az olasz reneszánsz stílust, akinek udvarában- általa fizetett- olasz humanisták tudós szimpóziumokat folytattak, de foglalkoztatta kora kiváló természettudósait, művészeit és zenészeit is, könyvtára pedig világhírű volt. Ez kétségtelen tény akkor is, ha tudjuk, hogy a nagy király hírét Európában számos munkában elterjesztő humanisták ezért megfelelő anyagi ellenszolgáltatásban részesültek, és így bizonyára nem egy esetben túlzásba estek.²¹

Hunyadi Mátyás ötéves korától kezdve humanista nevelést kapott, melyet Vitéz János felügyelete alatt eleinte I. Ulászló lengyel gyóntatója, Sanocki Gergely, későbbi lemergi érsek irányított. Korán elsajátította a latin nyelvet, az akkori műveltség eszközét, s a nyelv útján azt a humanisztikus műveltséget, melyet a kor fejedelmeinek ismerniük kellett.

A reneszánsz fejedelmek műveltsége sokban érintkezett a humanista tudósokéval, de sokban más is volt. Így például a klasszikus írók filológiai pontos és részletes ismeretére nem volt szükségük azoknak, akiket elsősorban az államélet realitására neveltettek. Így érthető meg az a látszólagos ellentmondás, hogy bármennyire lelkesedett is a humanista tudományokért Mátyás király, saját fogalmazású leveleiben egyetlen klasszikus vonatkozással vagy idézettel nem találkozunk. A leveleknek még a nyelvezete is távol áll a klassziciálól, ciceroniánus latin nyelvtől, sokszor középkori darabosságokat, s nem egyszer erős hungarizmusokat találunk bennük, bizonyítékául annak, hogy Mátyás még latin írás közben is magyarul gondolkodott.²²

Ennek ellenére Mátyás király sokra becsülte a tudományt és a művészetet. Azt tartotta: „a műveletlen király megkoronázott számár”. Mátyás idejében a magyarországi műveltség közel járt a legműveltebb európai országokéhoz. A királyi udvara nyitva állt a hazai és a külföldi humanisták előtt, s különösen második házassága után, Beatrixszal, a nápolyi királylánnyal sok olasz író és művész került „Pannóniába”. Közülük való a már emlegetett Antonio Bonfini mester is, aki udvari történetíróként később megörökítette Mátyás király életét.²³ A király Antonio Bonfinit bízta meg a magyar történelem humanista ízlésű megírásával. A történetíró Thuróczy krónikáját dolgozta át, számos dokumentummal és az élő hagyománnyal kiegészítve. Saját kora bemutatásában főleg a szemtanúk és saját élményeire támaszkodott. A magyar történelem előzményeit az egyetemes történelemben

²¹ Mátyás király 130. o.

²² Magyar történet 480. o.

²³ Magyarország története 67. o.

ágyazva tárgyalta, és sok ókori forrásból merített. A magyar múltból szóló ismeretek a XIX. századig főképp Bonfini művéből származtak, itthon és külföldön egyaránt. Népszerűségben Bonfiniéval vetélkedett Galeotto Marzio Mátyásról szóló könyvecskéje, amelyben a szerző anekdotaszerű kis történetekben örökítette meg élményeit a királyról és családjáról, a magyar szokásokról és műveltségéről, magyar barátairól. Az utóbbiak közül Bátori Miklósról emlékezik meg a legmelegebben.²⁴

4. kép: Mátyás és Beatrix

De a nápolyi asszonnyal érkezett Francesco Bandini is Magyarországra. Ő a firenzei platonista akadémia tagja volt, és általa létesült kapcsolat a budai humanista kör és az akadémia vezetője, Marsilio Ficino közt. Létrejött a firenzei akadémiához hasonló, kötetlen összetételű baráti társaság. Akár firenzei mintájában, itt is tudós beszélgetéseket folytattak a Budán élő olasz tudósok és a platonista filozófiával rokonszenvező magyarok.²⁵

²⁴ Lovagkor és reneszánsz 172. o.

²⁵ Mátyás király 131. o.

Mátyás belsőleg bizonyára inkább katona, mint könyvmoly tudós volt. Nagyságát azonban az is mutatja: tudta mivel tartozik királyi méltóságának. Nem származván ősi uralkodócsaládból, még inkább szüksége volt nemzetközi híret nemcsak hadvezérként, hanem tudománypártoló és ahhoz értő, nagy építető mecénásként is elterjeszteni. Ebben rokonítható nem egy itáliai fejedelmi kortársával, akik többsége hozzá hasonlóan felkapaszkodott családból származott. A király hamar rájött a közvélemény manipulálásának szükségességére, ezért is voltak számára hasznosak a humanisták – noha kétségtelen, hogy a királynak volt ez irányú személyes érdeklődése. A tudománnyal és irodalommal foglalkozók köre az akkori Európában viszonylag szűk volt, az ide tartozók egymással leveleztek és egymás műveit olvasták. Klasszikus latinhoz értő tisztségviselőkre minden uralkodónak szüksége volt, ami azt jelenti, hogy a vezető hivatalnokok gyakorlatilag mind ismerték egymás műveit. Talán ezzel is magyarázható a király utolsó éveiben az udvar olasz humanistáinak megnövekedett száma. Mátyás elvárta tőlük hírneve terjesztését, és ez sikerült is. Ide tartozik a történetírás is. Egy teljes magyar történetben a nagy király tetteinek kiemelése is elősegítette céljai elérését.²⁶ Az uralkodó jó érzékkel használta ki az udvar fényében és hírében rejlő propagandalehetőségeket. Hunyadi János trónra emelkedett, császárságra törő fiának jóval nagyobb szüksége volt ezekre a külsődleges eszközökre, mint a régi dinasztiákból származó környékbeli uralkodóknak, akiknek családneve önmagában is tekintélyt és legitimitást sugárzott. Kivált azután, hogy kiderült: törvényes leszármazott híján csakis természetes fiára alapozhatja dinasztikus elképzeléseit. Alighanem ez magyarázza, hogy 1470-es évek közepétől fogva évei közel százezer aranyforintot fordított a művészetpártolásra.²⁷ Ugyanakkor Mátyás esetében többről volt szó, mint arról, hogy csupán „divatból” és érdekből pártolta volna a tudományt és a művészeteket, mert a legtöbb európai fejedelem ezzel „reprezentált”, vagyis tudatos propagandának tekintette a mecénatúrát. Természetesen így is viselkedett; a külföldi követek aztán egész Európában elvitték „jó híret”, de tény, hogy szívesen cserélt eszmét tudósaival, ebéd közben is gyakran beszélgetett művészeti kérdésekről, továbbá kedvelte a zenét.

Mátyás nyílt, érdeklődő, képzett államférfi volt. Mátyás életében írott források nyomán tudjuk, hogy a király nemcsak latinul olvasott és beszélt kitűnően, hanem más nyelvekben is járatos volt, például a németben, az olaszban és a csehben.

Egy korabeli és a király gondolkodását reálisan tükrözőn feljegyzés szerint Mátyás így elmélkedett:

---

²⁶ Mátyás király

„A műveletlen király megkoronázott számár. Mert hogyan fog törvényeket alkotni, véleményt nyilvánítani, igazságot szolgáltatni, miként fogja az országot kormányozni, ha nincs igen nagy és tökéletes jogi tudása. Akár a városban, akár a táborban tartott gyűlésen felszólalni, a tanácsban véleményt mondani, követeknek vagy más látogatóknak megfelelni... Nem is említve a matematikai tanulmányokat, amelyek a hadakozáshoz szükségesek, valamint a hadvezéri tiszt betöltéséhez.”

Joggal gondolhatjuk tehát, hogy a művészet iránti érdeklődése egyéniségéből fakadt. A budai palota építkezése idején azért fordítottatta olaszról latinra az egyik építészeti szakmunkát, hogy könnyebben felfogja szimmetria rendszerét és értsen az épületek szerkezeti rendjéhez. De a többi tudományág művelőit is megbecsülte. Sok kortársához hasonlóan hitt az asztrológiában, ezért tartotta becsben a horoszkópokat készítő csillagászokat. Az asztrológusok véleménye iránt fontosabb döntései előtt élénken érdeklődött. A már említett zenészeken kívül orvosok is szép számmal éltek Mátyás udvarában. Azt mondhatjuk tehát, hogy számos humanista, a tudományt művelő és kedvelő személy sürgött forgott körülötte.²⁸

Az ének- és zenekar megalakítása szintén Mátyás érdeme, aki olasz, francia, németföldi zenészeket gyűjtött udvarába. De nem kevésbé tetszettek a királynak azok a drága selyem- és brokátszövetek, pompás kristályedények, szép fegyverek, ékszerek, maszkok, amelyeket részben maga vásároltatott Itáliában, részben ajándékuul küldtek neki, és amelyek gyűjtőszennvedélyét, pompaszeretét egyaránt kielégítették. A művészi pompát „*királyi méltósága dicsőségének díszére és kiszélesítésére*” is felhasználta. „*Nemcsak fegyverekkel, hanem dicsőséges pompával is kitűnni igyekezett*”- írta a hű krónikás, Bonfini. Európa-szerte a reprezentáció nagymestereként ismerték. Mind külső megjelenését, mind az ünnepek, felvonulások avatott kezű rendezőjét tekintve, csak kora legnagyobb reneszánsz fejedelmeihez mérhető. Választékos ízlése, mértéktartása kivívta a kortársak elismerését.²⁹

---

²⁷ Virágkor és romlás 77. o.

²⁸ Magyarország rövid története 180-182. o.

²⁹ Mátyás, a győzhetetlen király 221. o.

4. A Mátyás korabeli művészet

4.1. Építészet

Mátyás mecénási tevékenységében fontos hely illette meg az építészetet:

„Te az összes művészeteket pártolod, de elsősorban az építészetet, mivel úgy tetszik, hogy semmi sincs, ami jobban hozzátartoznék a fejedelmi nagyszerűséghez.”

„... arra törekedett, hogy bőkezűségében és fényűzésében korának összes fejedelmeivel versenyezzen, és ezekben éppúgy, mint hadviselésben, a többi királyokat túlszárnyalja. Magyarországot annyira felékesítette épületekkel, hogy csaknem utolérte az emlékekben dúskáló Németországot. Szenvedélyes építető volt. Sohasem szűnt meg építeni.”

- írta róla Bonfini. E kortársi nyilatkozatok arról árulkodnak, hogy Mátyás, az olasz reneszánsz fejedelmekhez hasonlóan, maga is azt vallotta, hogy a művészet és ezen belül is az építészet növeli dicsőségét, hírnevét halhatatlanná teszi. Szinte az egész országban építkezett. Kezdve a budai palotán, folytatva a vajdahunyadi, diósgyőri, tatai, komáromi, székesfehérvári és sárosi várral. Villák, nyári paloták emelkedtek megbízásából a budai várkertben, Nyéken, Pesten, Pozsonyban, Visegrádon. Székesfehérvárt kibővítette az ősi bazilikát, és új szentélyt emeltetett. De beszélhetnénk még azokról a templomokról is, amelyeket Óbudán a pálosoknak, Vajdahunyadon és Kolozsvárt a ferenceseknek építtetett. Mint mindenben, úgy ebben is megnyilvánult egyéni ízlése. Kortársai szerint nemcsak „mindenkinél jobban gyönyörködött a szép épületekben”, hanem a legmodernebb építészeti szakmunkák ismeretében hozzá tudott szólni, és hozzá is szólt az építészet kérdéseire. A ferrarai követ jelentéséből tudjuk, hogy asztalánál építészeti kérdéseket is megvitattak. Az udvarában hosszabb ideig tartózkodó Galeotto pedig arról tudósít, hogy annyira értett az építészethez, hogy a legjáratosabb építészekkel is győztesen vitába szállhatott az épületek szép és helyes beosztásáról. Szerette a nagy méreteket, az épületcsoportok arányos elrendezését, a palotákból és kertekből nyíló szép kilátást, a derűs, színes hatásokat. Ezt a célt szolgálták a falakat lépten-nyomon megbontó loggiák, az udvarok árkádsorai, a több színben pompázó padlócsempék, a vörösmárvány faragványok és a tágas kertek. Kertjeinek nagy híre volt. A régebbi korok zárt kertjeivel ellentétben nagy kiterjedésű kerteket létesített Budán, Pesten, Visegrádon. Az olasz példák mellett természetszeretete is erre ösztönözte. Tudjuk róla, hogy gyakran szórakozott halastavainál, növényeiről személyesen gondoskodott. Egy ízben pl. arról rendelkezett, hogy a Ferrarából

küldött hagymákat ültessék el kertjében. Építkezéseinek irányítója a firenzei Chimenti Camicia volt. Palotáinak stílusa ezért többnyire firenzei, ami magyarországi reneszánsz építkezés irányát is hosszú időre meghatározta. Mátyást az új stílus firenzei változata vonzotta leginkább, ami újra csak kitűnő műérezékéről tanúskodik, mert az új művészet és tudomány legtisztább forrása Firenze volt.³⁰

4.1.1. A budai vár

5. kép: Lovagterem a budai várban

A legnagyobb építkezésekre természetesen a budai királyi palotában került sor. Ezek hozzávetőleg 1479-ben kezdődtek, s a király haláláig sem fejeződtek be teljesen. Jelen ismereteink szerint Mátyás 3 nagyobb szabású épületgyüttessel egészítette ki az Anjouk gótikus budavári palotáját, amelyen egyébként a XV. század elején már Zsigmond király is eszközölt átalakításokat. Két új palotarészek közül az egyik a „befejezetlen palota” 40-50 méter hosszú és mintegy 15 méter széles volt, a másik nagyságára jellemző, hogy legalább 3 oldalról ölelte körül a „reneszánsz udvart”. Mátyás budai építkezéseiről történetírója, Antonio Bonfini készített közel egykorú „leltárt”, s az átalakított budai vár bemutatásakor az ő jegyzeteinél nem kell jobb „idegenvezetőre” támaszkodnunk, leírásának köszönhetően szinte magunk előtt láthatjuk az évszázadok ködéből kibontakozó egykori pompás épületgyüttest:

³⁰ Mátyás, a győzhetetlen király

„A budai várat, ahol Zsigmond nagyszerű építkezésein kívül semmi megtekintésre méltó nem volt, kezdte kiépíteni, különösen a belső palotát. A Dunára néző részen kápolnát emelt víziorgonával, s márványból és ezüstből készült kettős keresztelőkúttal, mellé tisztes káptalant (a Szent Zsigmond Káptalant) rendelt. Felette könyvesházat épített, dúsán rakva latin és görög könyvekkel. Előtte délre néző, félkörbe hajló terem van, ahol az egész égboltozat látható. Olyan palotákat emelt, melyek nem maradnak a római pompák mögött. Tágas ebédlők, fényes előszobák és hálósobák vannak benne, mennyeztük díszítése más és más, s aranyos címerek változatosságával tűnnek ki az ajtófélfák berakásokkal ékesek, jeles művek a kandallók, tetejükön négyesfogatok vannak, és számos, a római ősoket ábrázoló szobor. Lent tárházak vannak és a kincstár. Az épület a keleti szárnyban is különféle ebédlők és hálósobák helyezkednek el. Ide magas lépcsőkön és folyosókon lehet feljutni. Itt vannak a tanács - és gyűléstermek is. Tovább haladva magas boltozatos helyiségeket találunk, sok téli meg nyári szobát, napozókat, aranyos lakószobákat, mellettük mélyre épített, elrejtett fülkéket. az ágyak és székek is ezüstből vannak. A nyugati szárny átépítetlen, régi épületét középen udvar, régi oszlopcsarnok veszi körül, mely felett két tornác fut végig. A felső, amely az új épülethez vezet, s amelyen át a felső ebédlőbe lehet jutni, csodálattal szemléljük a csillagos ég tizenkét csillagképet. A padló többnyire négyszögletű tarka kövekből, néhol földviasszal égetett téglákkal van kirakva. Szerte hideg és meleg vizű fürdőszobák találhatók. Az ebédlőkben a kályhák szemei középtűt kidudorodnak, s nemcsak a színezésükkel, de a rajtuk lévő különböző képzeletbeli állatokkal is ékesek. Az udvarral szemben három fegyveres álló szobor tekint a belépőkre. A középső a Mátyás fején sisakkal, elgondolkozva támaszkodik a lándzsájára. Jobbról atyja, balról a szomorú tekintetű (Hunyadi) László. Az udvar közepén márványmedencében ércút áll, tetején sisakos, fegyveres Pállás szoborral. A palota bejáratánál, a nyitott erkélyeken kétfelé egy-egy meztelen érc-szobor áll, a pajzson, bárdot és kardot emelve. Talapzatukba körül győzedelmi jelvények vannak faragva. A négyszögű udvaron, amely Zsigmond épülete előtt terül el, Mátyás hozzákezdett az oldalt fekvő régi palota újjáépítéséhez is, s ha tervét meg tudja valósítani, vele sokat feltámasztott volna a büszke ókorból. A palotához ércandeláberekkel ékesített, vörös márványból faragott lépcsőt épített. Ugyanilyen márványból készült a kétszárnyú kapu kerete is. A kapuszárnyak ércből készültek, a kívül és belül egyaránt csodálatos műalkotás Hercules tizenkét munkáját ábrázolja...A palotában az emeleteket is pazar költséggel akarta elkészíttetni, a mennyezeten a bolygókat és égi pályájukat csodás szemléletességgel ábrázolták volna. Úgy tervezte, hogy homlokzati ereszek alá triglifeket rakat díszítésül, mindenképpen szép és művészi munkát akart alkotni. A vizet mintegy nyolestádiumnyi távolságról vezette be szurokkal bekent tömlőkben és ólomcsövekben- a királyi palota kútjába. Zsigmond folyosója csaknem körülérte a várat. Mátyás ezt a kisebb költséggel folytatta, mert nem az örökké valóságnak, hanem ideiglenesnek szánta. Hosszú széles épületsort emelt ott, sok üvegablakkal. A várfal tetejére egy faépületet rakatott: ebédlő: hálósoba. Öltözködő volt benne, kissé hátrább pedig dolgozó és írószoba, de vakmerő

kivitelezése miatt, az egész épület azzal fenyegetett, hogy a Dunába dől! Mindjárt a vár alatt a völgyben nagy kies kert van és egy márványból épült villa. Ennek előcsarnokát mozaikkockás, berakásos oszlopok veszik körül, melyek érckandelábereket tartanak. A villa bejárata diadalkapukat formáz, az ebédlő és a hálószoba mennyezeti ablakai oly bámulatosak, hogy megközelítik az ókor pompáját. A kertre néző részen oszlopcsarnok épült. A kertben, a sűrűn ültetett fák között útvesztő van kiképzelve... Tornyok is vannak üvegablakos ebédlőkkel és fedett erkélyekkel, melyekben oly kellemes az étkezés, hogy elképzelni sem lehet. A villa tetejét ezüstös cserepek fedik...³¹

4.1.2. A visegrádi királyi palota

Volumenüket tekintve nem sokkal maradtak le a budaiak mögött Mátyás visegrádi építkezései sem. Itt szintén az Anjouk által emeltetett, teraszos gótikus palotát igazította hozzá saját és kora ízléséhez. Oláh Miklós így ír Mátyás visegrádi építkezéséről:

„Visegrád mezőváros, amelyet a németek Plintenburgnak neveznek, Budától nyugatra fekszik öt mérföldnyire, a Duna partján alapították egy hatalmas, hiúzokat és egyéb vadakat nevelő erdős hegy lábánál.³² A helység kelet felé néző oldalán áll az ott emelt, mondhatatlan szép fekvésű és pazar kiállítású királyi palota amely a termeivel és más épületeivel, amelyek valóban rászolgálnak a királyi névre, kiemelkedő alkotás, hiszen egymagában négy királynak – kíséretükkel, ahogy mostanában mondják: tisztviselőikkel együtt- ugyanabban az időben kényelmesen biztosíthat vendéglátó otthont: azt mondják ugyanis, van benne vagy 350 szoba, sőt több is. A kapuja a Dunára nyílik, mely tőle itt kb. 200 lépésnyi távolságra folyik; erre a közbelső területre mely a város és a kapu közt fekszik, fűzest ültettek. A palota másik, keleti oldalánál szőlővel és gyümölcsfákkal pompázó kert van. A kapun belépőnek először egy tágas tér ötlük a szemébe mely mindenféle zölddel és mezei virágokkal pompázik. A kaputól százegynéhány lépésnyire beljebb lépcső kezdődik, szegletes kövekből szélessége 7 vagy 8 rőf (5-6 m), magassága viszont kb. negyven lépés. Itt négyszögletes függőudvar van, boltozatokra, illetve borospincékre. Támaszkodik, s királyi költséggel épült, ezek tágasak és szépek, hasonlóan négyszögletes kövekkel van fedve, rajta egymástól egyenlő távolságban hársfákat ültettek, ezek illata tavasz időben mindent eláraszt és látványuk is igen kellemes. Kellős közepén remekbe készült forráskút emelkedik, vörös márványból faragták, múzsák alakja domborodik rajta s a csúcsán egy Cupido szobor márványömlőre telepedve nyomja ki a jó ízű, hideg vizet, mely szomszéd hegyen fakadó forrásból vezetéken át jut ide, és zenélő csobogással szökik csöveiből egy márványkádba, majd onnan egy kerek medencébe. Ebből a kútból a híres Mátyás király parancsára- az ő műve itt minden építkezés, melyet itt elmesélek- örömmünnepek

³¹ Hunyadi Mátyás 278-288. o.

³² Mátyás, a győzhetetlen király 218. o.

alkalmával bor folyt, ahogy az idősebbektől hallottam, hol fehér, hol vörös, fentebb a hegy lábánál engedték bele ügyesen a vezetékbe. Ezen a helyen szokott a király maga is a tavaszi és nyári napokon a virágzó fák között napfürdőzni, szellőzködni és ebédelni, sőt néha követeket is fogadott itt, illetve válaszolt nekik...

Az udvar belső oldalán, a hegy lábánál, mely kissé magasabban fekszik, áll egy pompás kápolna, mozaikberakás borítja, miként a nagyrészt a többi szobát is, van benne egy drága zeneszerszám, melyet a köznyelv orgonának nevez, néhány ezüstsíp díszíti, ezenkívül az Úr testének szentségtartója és három oltárt, domborművekkel és képekkel, melyeket a legtisztább aranyozott alabástromból készítettek. Innen kelet felé ágba nyúlnak a király remekbe készült, aranymennyezetes termei. Az egyik úton a hosszú palotába lehet jutni, efelett a hegy magasodik, a másikon lehet menni tovább a lentebb fekvő szobákhoz. A kis udvar közepén itt is forráskút emelkedik alabástromból, fedett márvány oszlopcsarnok köríti, ez védelmet nyújt a lángoló nyári napsütés ellen. Ezután a szobák észak felé fordulnak, végül nyugat felé térnek vissza. Ablakuk mindenünnen a széles mederben folyó Dunára nyílik, s ez a kitekintőnek nagy szépséget mutat, különösen, hogy a Duna túlsó partján elterülő vidéken látható q német telepések által lakott Nagymaros mező város is felette messzire nyúló, nem túl magas hegy emelkedik s szőlőkkel végig bevan ültetve. Ezt a királyi palotát pompás fekvése mellett olyan drága épületek díszítik, hogy vitathatatlanul úgy tűnhet, sok királyság épületeit felülmúlja.³³

6. kép: A visegrádi alsóvár falának maradványa

A Mátyás által emelt nyaralópalota alaprajzát megtekintve a mai kutatók szinte mindenben helytállóan találják Oláh előadását. A krónikás egyedül a méreteket túlozta el: a figyelmes szemlélő arról is meggyőződhet, hogy a palotának a személyzet helyiségeit is beleszámítva sem lehetett 350, sőt több lakóhelyisége.

4.1.3. A pozsonyi egyetem és egyéb építkezések

A műveltség, az új kultúra szélesebb körben való elterjesztésének célja vezette akkor is, amikor tudós főpapjától, Vitéz Jánostól is ösztönözve, Pozsonyban egyetemet alapított. 1465-ben kelt II. Pál pápa felhatalmazása, amely Vitéz János esztergomi érsek és Janus Pannonius pécsi püspök számára engedélyezte a pozsonyi egyetem megalapítását. Az új intézmény, az Academia Istropolitana két év múlva nyílt meg. Az egyetem első kancellárja Vitéz János volt.³⁴

A király jelentős anyagi támogatást nyújtott az egyetemnek, házat, kertet, telket vásárolt, majd új építkezésekbe kezdett, hogy a professzorokat és diákokat illő módon elhelyezhesse. A professzorok toborzása többnyire Vitéz János feladata volt- Franciaországból, Itáliából hívott tanárokat Pozsonyba-, az egyetem könyvekkel való ellátásáról, a professzorok fizetéséről azonban a király gondoskodott. Regiomontanusnak pl. 200 arany évdíjat utalt ki, drága ruhákat ajándékozott neki, a többi egyetemi tanár pedig egyházi javadalmak juttatásával teremtett zavartalan jólétet.³⁵

Sajnos, a pozsonyi iskola sem kerülhette el elődjei, a Nagy Lajos által alapított pécsi, valamint a Zsigmond nevéhez fűződő óbudai egyetem sorsát Csakhamar a pozsonyi egyetem is elsorvadt. Bécs, Krakkó nagy egyetemei közel voltak, de az itáliai universitasok sem estek annyira távol, hogy ne lehetett volna híres külföldi felsőfokú oktatási intézmények révén kielégíteni a szerényebb szakember igényeket.

A budai és visegrádi várak, valamint a pozsonyi egyetem mellett jelentős átalakításokat végeztetett Mátyás például a pozsonyi váron, a magyar királyok temetkezőhelyéül szolgáló székesfehérvári bazilikán, valamint családjá vajdahunyadi várán. Írásos feljegyzésekből és régészeti feltárásokból azonban még egész sereg más építkezéséről is tudunk. Ezek többsége persze helyi kőművesek műve lehetett, mint ahogy nyilvánvalóan ezek rakták azon épületek falait is, amelyek végül idegen mesterek munkája nyomán nyerték el végső formájukat. Az 1470-es évek elejéig egy sziléziai épületplasztikai hatásokat mutató,

³³ Hunyadi Mátyás 282-284. o.

³⁴ Magyarország rövid története 181. o.

³⁵ Mátyás, a győzhetetlen király 219. o.

gótikus kőfaragó működött Budán, utóbb azonban csaknem kizárólag reneszánsz stílusban dolgozó itáliai mesterek díszítették a Mátyás által emeltetett budai és visegrádi épületeket.³⁶

4.1.4. Mátyás építkezéseinek jelentősége

Mátyás budai palotája a hazai művészet szempontjából is nagy jelentőségűnek számít. Magyar földön itt épült először reneszánsz architektonikus szerkezet, itt bontakozott ki először a reneszánsz formakincse. A budai palota nyomán alakult ki a magyar reneszánsz homlokzattípus, mely csupán a gótikus ablakokat cserélte fel egyszerűen profilált reneszánsz ablakkeretekkel, a falfelületet azonban érintetlenül hagyta, falpillértagolást nem alkalmazott. Budáról indult hódító útjára a reneszánsz árkád, hogy később, a XVI. században késő reneszánsz formában átülte az egész országot meghódítsa, s lassan behatoljon a népművészetbe is. Itt ismerhették meg újból az oszlop szépségét, mely Leon Battista Alberti véleménye szerint minden építészet legfőbb díszje. Budáról áradt ki szerte az országba számos reneszánsz építészeti forma és díszítőmotívum. Közülük nem egy a népművészetbe is leszivárgott. Az épületek toszkán stílusa pedig az egész magyar művészet fejlődését megszabta. A magyar reneszánsz nem a festői, kötetlen észak-olasz-lombard stílushoz igazodott, hanem a szigorú firenzei-toszkán stílushoz, mely jobban megfelelt az egyszerűbb, nyugodtabb formákat kedvelő magyar felfogásának. A többi északi nemzetek azonban a felső olasz építészethez, annak is a legszertelenebb válfajához kapcsolódtak, egyedül a magyar a tiszta firenzeihez.³⁷

4.2. Fémművészet

4.2.1. Fémművesség

A fémek között művészi szempontból az első helyet a bronz foglalja el. Sajnos egyelőre csak elvileg, mert leletanyag alig van. De nem lehet kétséges, hogy az a hatalmas bronzöntő műhely, mely a budai palota bronzszobrait öntötte, nem csupán életnagyságú szobrokkal foglalkozott, hanem a kisplasztikával és ezzel kapcsolatban a művészi bronz használati tárgyak készítésével is. A budai műhely tevékenységére nézve valami keveset azonban sejtetni engednek azok a gyönyörű bronz akantuszlevelek, amelyek a Pallas-kút

³⁶ Hunyadi Mátyás

284. o.

tartópillérét díszítik. Ezeknek láttán könnyű elképzelni a hasonló díszítményekkel ékes kandelábereket, függőlámpákat, gyertyatartókat, csengőket, tintatartókat, tűzbakokat és más egyebeket. A legjelentősebb darabokról, a bronzkandeláberekről az írott források is megemlékeznek.

A rézművességnek szintén jelentős szerepe lehetett a budai udvartartásban. Ennek hírmondója néhány elszórt adat és egynéhány emlék. Seybold tudósít arról, hogy a kocsikat nagy rézveretek ékesítették. Ezeket pedig csak Budán csinálhatták, hiszen a kocsik is magyar gyártmányok voltak. Feltétlenül a királyi műhely készítette a kódexek kötéseit ékesítő rézkapcsokat. Különösen a bársonykötések kapcsai igen szépek és változatosak. A színes bársonyfelületeknek éppen a kapcsok voltak a legnemesebb ékességei.

A rezet azonban felhasználták sokkal egyszerűbb célokra is. Rézből készültek a konyha számára a különféle kondérok és másféle edények is. Ezeket valószínűleg a budai rézművesek gyártották.

Csupáncsak közvetett adatokból következtethetünk arra, hogy az ónedények sem hiányozhattak a királyi udvartartásból, mint ahogyan ezeket mindenütt megtaláljuk a főrangúak háztartásában. Az ónedények formájáról, művészi színvonaláról némi fogalmat adhat a hódgyai (Udvarhely megyében) ónkanna, amely a legrégebbi erdélyi ónmunka. A királyi udvar számára hasonló vagy még díszesebb darabok készülhettek.

A fémek között különlegesen fontos helyet foglal el a vasművesség. A különféle művészi vasmunkák számtalan formában érvényesülhettek mind a királyi palotában, villákban, mind pedig azok berendezésében. A paloták kapui, fáklyatartói, zászlótartói, a belső termek faajtóinak zárai és vasalásai, a ládák, asztalok, szekrények veretei nagyjából mind vasból készültek. Sajnos ezekből a munkákból kevés maradt, az írott források is ritkán szólnak róluk. A vasajtók, zárok, lakatok és sok más egyéb vasmunka a hazai kovácsok műhelyéből került ki. Az udvarnak bizonyára megvoltak a maga állandó vasművesei, kovácsai, akik a budafelhévízi királyi kovácsműhelyben dolgoztak.³⁸

A magyar király gazdasága és a magyar ezüstermelés bősége módot adott arra is, hogy ezt az értékes nemesfémeket a legkülönfélébb gyakorlati célokra is felhasználják. Bonfini szól Mátyás ezüstkocsijairól, megemlíti azt is, hogy ilyent ajándékozott a király Aragóniai Ferenc hercegnek. Valószínűleg a királyi kocsik egyes részeit boríthatták díszes ezüstlapok. Ugyancsak Bonfini ír Mátyás ezüst trónszékeiről, ágyairól. Tudósítását megerősíti a száz követ, aki feljegyezte, hogy az olmtüzi királytalálkozó alkalmával (1479) Mátyás aranyozott trónszéken ült. Felhasználták az ezüstöt használati tárgyakhoz is.

---

³⁷ Mátyás király és a művészet 149-150. o.

Mátyás kincstárában egy ezüst fürdőmedencét őriztek, Beatrix pedig ezüst ágymelegítőt csináltatott magának. Ezüsből készültek a drága műszerek, Mátyás csillagvizsgálójának homokórája, bolygómodelljei és távcsövei is. Ezüstkapsok ékeskedtek a könyvek bársonykötésein. Ezüstsípos orgona hallatta szavát a visegrádi palota kápolnájában.³⁹

4.2.2. Érmek

A reneszánsz kisplasztika egyik fontos ága, az éremművészet szintén utat talált Mátyás udvarába. Ez a műfaj Itáliában éppen a XV. század folyamán indult nagy virágzásnak.

Az antik érmek gyűjtése a reneszánsz sajátos kedvtelése közé tartozott. Pápák, fejedelmek, humanisták egyaránt nagy hévvel hódoltak ennek a szenvedélynek. A koráramlat Mátyást is elragadta, ő maga is gyűjtött, nagy körültekintéssel és kitartással. Célját, vágyát jól ismerték követői és felesége, Beatrix is.

Az olasz quattrocento éremkultusza ösztönözte Mátyást arra, hogy saját személyét medaillonokon örökíttesse meg. Az érem lapidáris stílusa reprezentatív jellegű ábrázolásra, sokszorosíthatósága pedig népszerűsítésre, terjesztésre volt igen alkalmas. E kettős tulajdonsága kiválóan megfelelt Mátyás céljainak. Uralkodása alatt két érem is készült.

A korábbi érem, melyet csak későbbi másodpéldányokból ismerünk, az 1460-as évek vége felé készülhetett; legalábbis az éremarckép fiatalos arcvonásai erre az időre engednek következtetni.

Az 1480-as évek közepe táján, de mindenestre 1485 előtt Mátyás egy ismeretlen felső-olasz mesterrel új érmet csináltatott, mely csakhamar igen elterjedt, különösen a miniátorok sokat utánozták. Ez az érem Mátyást az antik medaillonok mintájára fedetlen mellel, köpennyel a vállán ábrázolja. Az arckifejezés jóval élénkebb, mint a régebbi érmen, többet árul el az uralkodó lelkivilágából. A királyi fej hatását az oroslánsörén-szerűen mintázott dús haj hullámos fűrtjei még erőteljesebbé teszik. Az érem antikutánzó formái, felirata pedig beszédesen jelképezik Mátyás törekvéseit. Úgy látszik, éppen ezért ez az érem igen megnyerte a király tetszését, uralkodói terveinek és antikrajongásának egyaránt megfelelt. 1487-től kezdődőleg a miniátoroknak, könyvkötőknek állandóan ezt adták mintául Mátyás arcképeihez.⁴⁰

³⁸ Mátyás király és a művészet 419-423. o.

³⁹ Mátyás király és a művészet 354. o.

⁴⁰ Mátyás király és a művészet 261-262. o.

4.2.3. Pecsétek

A kisplasztika egy másik ága, a pecsétvésés is dúsan virágzott Mátyás udvarában. Régi középkori műfaj volt, gyakorlati és jogi követelmények alakították ki, hagyományos formák szabták meg fejlődésének irányát. Mátyás újító szelleme azonban még e kötött műfajra is rányomta ízlésének bélyegét.

Mátyás legrégebbi pecsétje, az ún. első titkos pecsét 1458-ból való. A pecsét mezejét négyelt címerpajzs tölti ki, erőteljesen mintázott címerképekkel, rajta sugarakat ontó gótikus levélkorona, az egész pedig feliratos, kettős keret övezi.

A koronázás alkalmával, 1464-ben vésék Mátyás nagy kettős pecsétjét, melyet a király később is, mindvégig használt. Az előlapon Mátyás koronás, trónoló alakja tűnik fel, körülvéve hatalmi jelvényeivel, országának, tartományainak, családjának címereivel.

7. kép: Mátyás aranybullája

Mátyás a felsorolt pecséteken kívül használt még gyűrűs pecséteket is. Ezek természetesen egyszerűek, díszük csupán a címer. Korai gyűrűs pecsétjén, melyet Mátyás 1464-től 1490-ig használt, a magyar vágásos címert látjuk. A későbbiek már bonyolultabbak, a pajzs négyelt, közepén a hollós szív pajzssal. Kicsinységük ellenére is gondos, finom munkák, rajzuk, vésésük szabatos, kifejező.

Mátyás pecsétvésőit név szerint nem ismerjük; ezek részben az ötvösök, részben a szobrászok köréből kerülhettek ki.⁴¹

4.2.4. Pénzverés

A kisplasztikának a pecsétvésésnél is konzervatívabb ága, a pénzverés már távolabb esik az udvari művészettől. Mátyás pénzeinek túlnyomó része nem is Budán készült, hanem a vidéki pénzverő házakban: Kassán, Körmöcbányán, Nagybányán, Nagyszébenben. A királyi megrendelő, kinek felségjelvényeit, címerét, nevét, címeit a pénzek viselik, csak bizonyos irányelveket adott a pénznemek veréséhez, díszítéshez. A pénzverő házak azután az előírt mintákhoz, szabályokhoz többé-kevésbé ragaszkodva verték az aranyforintokat, garasokat, dénárokat és obulusokat. A pénzverdék működésére a kamaragrófok vagy kamaraispánok felügyeltek, a király kívánságait, akaratát is ők közvetítették a verdékhez.

Mátyás pénzverésében a kutatás két korszakot különböztet meg. Az első 1458-tól 1467-ig, a második 1468-tól 1490-ig terjed. Az első korszakból valók a címerrel és Szent László király alakjával díszített aranyforintok, a különféle címerváltozásokkal ékesített dénárokat és obulusok és – mint különlegesség – az oroszlánfejes dénár. Ezek a veretek a régi hagyományos típusokat, formákat követik.

Nagyobb változást csak a második korszakban észlelhetünk. Ekkor alakul ki az egységes éremkép minden pénzfajtában: az előlapot négyelt címerpajzs díszíti, míg a hátlayan, mint új tartalom kifejezője, megjelenik a Madonna alakja. Ily lényeges változásra Nagy Lajos óta nem volt példa. E nagy átalakulás nyilván Mátyás kívánságára történt, 1470-1471 körül. Nagy Mária-tisztelete indíthatta őt arra, hogy pénzeire a Madonna alakját veresse. Újítása azután állandósult a magyar pénzverésben, és egészen a XX. századig fennmaradt.

4.2.5. Ötvösség

A kisművészetek közül azonban az ötvösség válik ki legmarkánsabban a Mátyás korabeli fémművesség ágazatai közül. Mai fogalmakkal szinte elképzelhetetlen az a művészi gazdaság, amit a nemesfémeknek a legkülönfélébb célokra való feldolgozásában kifejtettek. Az a néhány fennmaradt darab alig tájékoztat az egykori fényről, csak az írott források idézik fel a mesebeli arany- ezüst pompát.

Az ötvösművek között találjuk a királyi kápolnák, templomok- közöttük elsősorban a budai várkápolna és a székesfehérvári bazilika- dús felszerelését, ezüstsobrocskákat, paxtáblákat, a különféle egyházi edényeket, kelyheket, ampolnákat, füstölőket, medencéket, kandelábereket, lámpákat, szenteltvíztartókat.

---

⁴¹ Mátyás király és a művészet 264-267. o.

A világi ötvösművek között súlyra, méretre, számra a legnagyobb helyet az asztali edények és egyéb felszerelések, asztaldíszek foglalták el. A feljegyzések is ezekről szólnak a legtöbbet. A királyi lakomák alkalmával ezeket többen láthatták; pompás voltak sokakat elbűvölt, nem csoda, ha a fénylő-csillogó, arany- ezüst holmik leírásában a krónikások, követek szükséztávása fölenged, és részletesebben szólnak a látottakról.

Mátyás asztaldíszei között szerepelt egy aranylovacska, két ezüsthattyú és számos állat alakú edény: oroszlánok, vadkanok, medvék, párducok, tigrisek, sárkányok, leopárdok, sasok, melyek Bonfini szerint *„a nagy lakomák alkalmával a teremben az asztalon széjjelszórva bámulatos látványt nyújtottak”*.⁴²

A világi ötvösművek másik igen jelentős csoportját az ékszerek alkotják. Ezekből ugyan semmi sem maradt ránk, de az írott források számos nevezetes remekműről emlékeznek meg: a kiváltképpen szépekről és a felette értékesekről. Egyben részletesen tudósítanak mind a király, mind a királyné ékszereiről.

Mátyás ékszerei között első helyet foglaltak el azok a darabok, amelyek királyi hatalmát jelképezték. A forrásokból tudjuk, hogy többször viselt koronát. Beatrix székesfehérvári koronázásán (1476), midőn királyi díszben trónolt a bazilika szentélyében, az ország koronája ékesítette fejét. Egyéb süvegdíszeiről is szólnak a feljegyzések, közöttük egy gálya alakú, melynek vitorlája a király színeit viselte, evezői mellett pedig hajadonok ültek. Más ékszereiről is tudósítanak a források: Mátyásnak számos gyűrűje, közöttük több pecsétgyűrű, és az a gyémántos gyűrű, melyet Beatrixtól kapott nászajándéknak. Ruhája ékesítésére drágaköves násfákat használt.⁴³

Az arany és ezüst, a drágaköves dísz nem hiányzott a fegyverekről sem. Tudunk Mátyás arany- meg ezüsthüvelyes kardjairól, aransarkantyúiról. A királyi kamarások is ezüsthüvelyes kardot viseltek. Az ajándékba adott fegyverek szintén ékszerszerűen díszes darabok voltak. Mátyás II. Pál pápának aranyhüvelyes kardot küldött, Ulászlónak pedig ékköves sisakot és drágaköves ezüstoffegyvereket ajándékozott.⁴⁴

Ez a sok arany-ezüst ragyogás talán sokak szemében esztelen pazarlásnak tűnik fel, holott nem az volt, hanem a művészet fényűzése, királyi tündöklése. Mátyás arany-ezüst kincsei az általam már korábban kifejtett propagandacélokat is elősegítették, s ezzel az uralkodói hatalom alapjául szolgáltak. A szükség idején pedig felhasználható nemzeti vagyon volt. Mátyás nem ok nélkül mutatta meg a castellói püspöknek, a pápa követének dúsgazdag kincstárát. Jól tudta, hogy ennek láttán a püspök nem adhat hitelt az ő anyagi kimerüléséről

⁴² Mátyás király és a művészet 338-340. o.

⁴³ Mátyás király és a művészet 344-345. o.

⁴⁴ Mátyás király és a művészet 349. o.

szóló mendemondáknak, és így a békeközvetítésről majd más értelemben tárgyal. A királyi bányák nemesfém anyaga mint arany-ezüst folyam ömlött be a kincstárba: majd művészi formát öltve részben ajándékok gyanánt áradt ki az országba és a külföldre, más része pedig arra rendeltetett, hogy jó időkben a királyi hatalom művészi ékessége, rossz napokban – visszatérve ismét nyers anyagszerúségébe – annak hathatós támasza legyen. Mátyás kincstárában nem az anyagi pazarlást kell látnunk, hanem a művészet fényűzését. Mert valóban bámulatra méltó ennek a kornak művészi törekvése, teremtő képzelete, mely művészi formát kívánt adni az anyagnak, bár jól tudta hogy a drága nemesfémből készült tárgyak túlnyomórészt eleve rövid életre, tiszavirágszerű ragyogásra vannak rendelve.⁴⁵

4.3. Textilművészet

Az udvartartásban az ötvösség mellett a textilművészetnek jutott a legnagyobb szerep. A ruházat, a termék díszítése, kocsik, lovak borítása mind temérdek mennyiségben nyelte a drága szövetféléket.

4.3.1. Egyházi textilművészet

A textilművészet remekei között elsősorban az egyházi ruhákat kell kiemelni. Mátyás bőkezűsége bőven jutott a magyar templomoknak szebbnél szebb miseruhákat. Például a budai várkápolnának aranyszövésű fehér miseruhát adott, melynek keresztjére Mária mennybemenetele volt hímezve. A budai plébániatemplom vörösbársony miseruhát kapott, Krisztus életének és Szent András meg Szent István mártíromságának jeleneteivel. Arany és gyöngyhímzésű, virágdíszes miseornátust készített a székesfehérvári királyi bazilikának, a rájuk varrt aranyvirágok derűs látványát igen magasztalta Tubero.

Mind a templomok, mind pedig a világi termék díszítésében nagy szerepet játszottak a kárpitok. A régi magyar nyelvben ezeket „házöltözetek”-nek nevezték. A kifejezés igen találó, mert ünnepi alkalmakkor a termék falait teljesen beborították, felöltöztették kárpitokkal. Mátyás fényes udvartartása számos kárpittal, sőt kárpitorsorozattal volt ellátva. . Mátyás trónkárpitjaiból kettő maradt fenn: egy teljesen ép darab, az ún. galgóci kárpit, és ennek miseruhává átalakított párdarabja, az ún. fojnica kazula. Az aranybársony brokátból készült galgóci kárpit az olasz reneszánsz iparművészet páratlan remeke, melyhez fogható a fennmaradt anyagban sehol sem ismerünk.

⁴⁵ Mátyás király és a művészet 355. o.

4.3.2. Világi textilművészet

A bútorokon megtaláljuk a szövőművészet remekeit. A berendezés legfontosabb bútordarabjait, a padeszékeket szőnyegekkel, kárpitokkal tették puhává, kényelmessé. A könyvtárszobában a király heverőjét és a háromlábú székeket aranyos takarók fedték. A könyvespolcokat aranyos függönyök védték a portól. A beléjük szőtt feliratok a diszciplínákat nevezték meg, tehát a szakszerű rendezés elveit is szolgálták.

8. kép: Mátyás király trónkárpitja

A szobák berendezéséhez tartoztak a szőnyegek. Sajnos ezekről alig tudunk valamit, a források csak ritkán szólnak róluk.

Kárpitok, szőnyegek pazar együtteséből alakították ki a királyi sátrakat.

A textilpompa kiterjedt a lovakra. A drága ezüst szerszámokhoz megfelelően a lótakarók, vagy régi szóval a lóöltözetek is értékes, pompás anyagból készültek. Mátyás drágakövekkel és gyöngyökkel ékes aranyszövésű lótakarókat használt ünnepi alkalmakkor, így esküvőjén is (1476). A lófelszerelésekhez tartoztak a díszes nyergek.

A díszes takarók még a drága vadászkutyákról sem hiányozhattak, sőt a vadászkocsik, utazóhintók borításához, berendezéséhez is drága bársonybrokát anyagokat használtak.

Rendszerint selyemből készültek a királyi zászlók, rájuk arannyal, ezüsttel hímezték vagy festették a keresztény hit jelképét, a keresztet, a király címereit, továbbá jelmondatokat is.

4.3.3. Viseletek

A környezet színes pompájával természetesen lépést tartottak az öltözetek. A különféle ruhadarabok mind drága anyagokra, mind pedig szabásukra, díszítésükre nézve méltán sorolhatók az iparművészet kiváló termékei közé. A szebb, díszesebb darabok nagy értéket képviseltek. Finom bársony- vagy selyemanyaguk, arany- és gyöngyhímzésük, sőt olykor drágaköves díszítésük nagy összegeket emésztett fel. De ennek megfelelően értékelték is a különféle öltözeteket. A királyi ruhadarabok a kincstár állományához tartoztak. A különféle leltárakban az ékszerek és az ezüstnemű mellett mindig számba vették a ruhaféléket is. Főurak, nemesek végrendeleteikben külön intézkednek selyem- és bársonyöltözeik, prémes subáik felől. A nagy érték és a gyakorlati használhatóság természetesen ajándékozás céljaira is igen kívánatossá és kedvelté tette a díszes ruhaneműt.⁴⁶

Egy-egy jelesebb alkalom során – esküvő, keresztelő, ünnepi körmenet – végigvonult Budán a királyi udvar. A báméskodók számára a legnagyobb látványosságot a királyi család, az országnagyok és az udvarnokok pompás ruhái szolgáltatták.

A ruha a középkorban pontosan tükrözte viselője társadalmi helyzetét, a ruha anyaga, színe, szabása szinte névjegyként szolgált. A férfiviselet alapját a harisnya vagy – ekkor még vele azonos – nadrág és a térden felül érő, bő vászoning jelentette, a szegényebbek és az apróbb gyermekek számára ez volt az egyetlen öltözet. Az ing fölé a fiatalok általában rövid, a csípőt már nem takaró dolmányt, az idősebbek térdig érő, zárt kabátot öltöttek. A hideg ellen oldalt felhasított, hosszú subát hordtak, a gazdagoké bársonyból, brokátból készült, prémgallér és szegély díszítette, néha szőrmével is bélelték. Ünnepi alkalmak viseletének számított a sokszínű, gyakran ezüsttel-arannyal átszőtt brokátból, bársonyból varrt, keleties hatású köntös. A mindennapi ruházathoz hozzátartozott a süveg, kalap vagy sapka is, a fejfedőket prémmel vagy tollbokkrétával díszítették. A XV.-XVI. század fordulóján török hatásra alakult ki a huszáros magyar viselet, amely évszázadokra uralkodóvá vált a magyar férfiak körében: jellemzője volt a hosszú köntös, a strucctollas

⁴⁶ Mátyás király és a művészet 366-378. o.

kalap és a török csizma. A nők ruházata alapvetően két részből állt: az alul viselt ingből és az ekkor még általában agybeszabott felsőruhából, amit rokolyának vagy szoknyának neveztek. Kivágott ruhát csak a legelőkelőbb hölgyek viselhettek, ők a ruhák mély nyakkivágásában kibukkanó inget hímzéssel, gyöngyszegéllyel díszítették, a szabadon hagyott nyakat pedig kősöntyűkkel, násfákkal ékesítették. A középnemesség, polgárság lányai, asszonyai zárt nyakú ruhákban jártak, ruhaanyagaik is egyszerűbbek voltak, és kevésbé színesek. A hajat a társadalom minden rétegében fátylak, főkötők takarták – fedetlen fővel csak a „hajadon” lányok járhattak. A ruha fölött palástot viseltek, amelyet a nyaknál csattal fogtak össze. A négy-öt évesnél nagyobb gyerekek ruházata már semmiben sem különbözött a felnőttekétől.⁴⁷

4.4. Kerámia és üvegművesség

A korabeli feljegyzések szerint Mátyás és Beatrix több készletnyi fehér ónmázás, színes festésű majolika edénysorozatot rendelt Itáliából, sőt mestereket hívott Budára akik itt majolikaműhelyt rendeztek be. Itt készültek a budai és visegrádi királyi rezidencia, sőt a váci püspöki palota majolika padlótéglái is. Hamarosan Pécssett létrejött egy majolikagyártó műhely. Nemcsak Itáliából, hanem morva és német területről számos díszedény, keménycserep jutott be kereskedelmi úton Magyarországra. A hagyományosan Velencéből importált víztiszta és tojásbéj vékonyságú üvegedények behozatala mellett a XV. század második felétől fellendült a hazai üvegyártás, amely a velencei formákat másolta, ám vastagabb falú, zöldes színű üvegtárgyai meg sem közelítették a muránói műhelyek termékeinek minőségét.⁴⁸

4.4.1. Kerámia

Az épületkerámia három csoportra osztható: padlótéglákra, illetve padlócsempékre, tetőcserepekre és kályhacsempékre. Mindegyikből hihetetlen mennyiséget hoztak napfényre az ásatások Budán, Nyéken, Visegrádon, Tatán, Diósgyőrött és még sok más helyen.

Padló burkolására elsősorban az egyszerű égetett téglát használták különféle méretben, és pedig vagy lapjával kiterítve, vagy élére állítva, az ún. halszállkarakással. Mindkét burkolási mód megtalálható Visegrádon. A díszesebb helyiségek padlóját színes mázas

⁴⁷ Liliom és holló

csempékből rakták ki. Színezésükben kétféle technika érvényesül: a régebbi ólomház és az új, olasz eredetű ónmáz. Ennek megfelelően alakult ki a színskála egyfelől a sötétebb telt, ólommázás színekből: a sárgából, vörösbarnából, zöldből; másfelől a világos ónmázás színekből: a fehérből és a világoskékből.

A padlócsempék különlegesen szép fajtája ónmázzal készült, ezek az ún. majolika csempék. Közülük már régebről ismeretes volt négy budai darab, a vár újabb ásatásai alkalmával pedig számtalan töredék került elő. Valamennyi csempe alapja szürkésfehér vagy kékesfehér ónmáz, amelyre a legkülönbébb díszítményeket festették: emblémákat, állatalakokat, növényi motívumokat színes gazdaságban. Változatosak a csempék alakjai is: négyzetes, hexagonális, oktagonális és háromszögű lapok ismétlődnek a gazdag leletanyagban.

A tetőcserepek hasonló változatokat mutatnak, mint az egyszerűbb padlócsempék. Vannak mázatlan tetőcserepek, és mázas cserepek ólommázzal és ónmázzal. A mázatlan tetőcserepek közül azok a budai darabok értékesek, amelyeknek a körvonalai megegyeznek a Mátyás kori bordák profilvonaláival. A budai mázas cserepek körvonalai szintén ugyanilyenek voltak, közülük az ólommázások sárga, vörös, barna és zöld színűek, az ónmázások világoskékek vagy szürkésfehérek.

Padlócsempék, tetőcserepek gyártása csak kicsiny részlet Mátyás udvarának nagy művészi tevékenységében. Mégis visszatükröződik benne a szépség, a színesség keresése, az újítások friss megragadása. Éppen ezért válhatott hatóerővé, mely kisugárzott a központtól a vidékre, mind a király építkezéseire, mind pedig a főpapi székhelyekre.

9. kép: Mátyás királyt ábrázoló kályhacsempe

Az épületkerámia leggazdagabb és legváltozatosabb ága a kályhacsempe. Ennek a gyártása már akkor nagy múltra tekinthetett vissza Magyarországon. Eleinte mázatlan kályhacsempéket gyártottak, később, már a XIV. századtól kezdve ólomházas, színes kályhacsempéket. A XV. században, Zsigmond és V. László korában a kályhacsempék díszítésében is nagy változatosságot értek el. Ezen az alapon fejlődött tovább a kályhacsempék gyártása Mátyás idejében is. Az előkerült töredékek nagy része ólomházas, gazdag és változatos dísszel.⁴⁹

A kerámia termékeinek másik csoportja – az edénykerámia – hasonló gazdaságot mutat. Az ásatások során a külföldi importedények és hazai és hazai készítmények változatos sorozatát tárták fel. Az edények közül kiválnak a faenzai színes majolika tálak, ezeket Beatrix királyné rendkívül kedvelte.

Mázás edényeket hazai fazekasaink is készítettek. Ezek azonban jóval egyszerűbbek lévén, nem kerülhettek a királyi asztalra, ahol arany-, ezüst- edények pompáztak. Fényűző ragyogásukon csak az olasz keramikusok remekei tudtak diadalmaskodni. A hazai mázas edények azonban mégsem hiányozhattak a szerteágazó, bonyolult udvartartásból. Az udvari személyzet étkezésénél, a háztartási munkákban, a konyhákban bőséges alkalom nyílt felhasználásukra. A budai ásatásokból is számtalan mázas vagy mázatlan edény került elő.⁵⁰

4.4.2. Üvegművesség

Az üvegnek – a kerámiához hasonlóan – kettős rendeltetése volt. Vagy mint az épületek kiegészítő része szerepelt, vagy pedig mint asztaldísz, avagy használati edény.

Mátyás palotáiban az ablaktáblák – a budai és visegrádi leletek tanúsága szerint – ólomkarikákba foglalt kicsiny üvegkorongokból, régi magyar szóval tányérokából vagy tölcserékből állottak. Az egykorú források adatai szintén mind hasonló ablakokról szólnak. Részben az üvegművességhez, részben a festészethez tartoztak a festett üveglablakok.

Jóval többet tudunk az asztali üveggyártásról. Mátyás az új olasz divatnak hódolva igen kedvelte a finom kristályedényeket, a drága velencei üveggyártmányokat.

Mátyás egykori készletéből két teljesen ép darab maradt fenn, mind a kettő kiváló velencei munka. Az egyik nagyméretű üvegpohár, fonalas üvegből készült gombbal; felfelé szélesedő, tölcészerű alakja a velencei üvegpoharak jól ismert karcsú, előkelő körvonalait

⁴⁹ Mátyás király és a művészet 401-404. o.

⁵⁰ Mátyás király és a művészet 409-410. o.

mutatja. A későbbi ezüsttalpára vésett verses magyar felirat tudósít egykori tulajdonosairól, a nagy Mátyás királyról.

A másik pohár alakja, felépítése bonyolultabb, magas talapzaton felfelé fordított harang alakot mutat. Körvonalainak előkelő szépségét még növeli a zománcszínekkel festett díszítés. A rozettákból, pontokból és pikkelyekből álló díszítésbe van beillesztve a két címerpajzs, bennük a magyar vágások és a cseh oroszlán. A különleges és vonzó technikát Mátyás igen kedvelhette.⁵¹

4.5. Szobrászat

Feltűnő Mátyás érdeklődése a szobrászat iránt. Ilyen irányú hajlamai korán megmutatkoztak, és mint a szobrászat mecénása, terveinek kibontakozásában, megvalósításában, arányaik fokozódásában a fejlődésnek hatalmas útját tette meg apja gyulafehérvári síremlékétől kezdve, folytatva a visegrádi és budai kútszobrokkal, a budai monumentális bronzokkal, egészen a tervezett székesfehérvári síremlékig és még tovább a bécsújhelyi lovas szoborig. Ennek a mecénási irányvonalnak az erejét megéreztek a kortársak is. Az egykorú vagy közel egykorú szemtanúk gyakran és részletesen emlékeznek meg a palotákat díszítő szobrokról; szinte többet szólnak róluk, mint az épületekről, nyilván mert felismerték különleges jelentőségüket, újszerűségüket. Mátyás szobrászatkedvelése, mint mecénási egyéniségének jellemvonása, annál feltűnőbb, mert az a hajlam aránylag ritkán mutatkozott meg az olasz mecénások tevékenységében, és korántsem ilyen mértékben.⁵²

Történet írója Antonio Bonfini írja egyik Mátyáshoz intézett ajánlásában:

„Mindenféle szorgalmasan kutatsz a legjobb szobrászok , bronzszobrászok és festők után és megparancsolod, hogy hozzád jöjjenek, mindenfelől odasereglenek a kertészek; összegyűjtenek a kőfaragásban és aranybányászatban jártasak , mindenütt márványt faragnak, hogy hatalmas műveket elássák!”⁵³

Mátyás, ki oly korán meglepő jelét adta a szobrászat kedvelésének a Hunyadi- emlékek megrendelésekor, szívesen és örömmel illeszkedett be a reneszánsz szobrászi irányzatába. Így történhetett, hogy királyi székhelyein egyre jobban, egyre erősebben érvényesült a reneszánsz szobrászat. A reneszánsz építkezésekkel kapcsolatban – valószínűleg már a

⁵¹ Mátyás király és a művészet 411-412. o.

⁵² Mátyás király és a művészet 69. o.

hetvenes években – egyre nagyobb szerephez jutott a reneszánsz dekoratív szobrászat. Az oszlopfőkön, frízeken, pilasztereken bőséges alkalom nyílt ornamentális vagy figurális díszre.

10. kép: Delfines fríz márványtöredék a budai palotából

A fejlődés további fokán, valószínűleg a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején pedig feltűnnek az önálló szoborművek. Számos hiteles feljegyzésekből tudjuk, hogy Budán mind a királyi palotát, mind pedig a kerteket különféle bronzszobrok, szökőkutak díszítették, igen nagy bőségben. Ilyenfajta emlékek a gótika korábban elképzelhetetlenek voltak. A reneszánsz szokások, a reneszánsz elméletek azonban annál inkább megkívánták. Leon Battista Alberti, a quattrocento nagy teoretikusa úgy véli, hogy a szobrok az egyházi és világi köz- és magánépületek legelőkelőbb ékességei, mivel az emberek emlékezetét csodálatos módon megőrizhetik. Abban az időben nem volt sem nyugati, sem olasz udvar, mely annyi lenyűgöző szoborművel büszkélkedhetett volna, mint a budai. A visegrádi nyaralópalota hasonlóképpen bővelkedett a különféle szoborművekben. Az olasz humanisták minderről jól tudtak, és nagyra becsülték Mátyás törekvéseit.

Felette jellemző az is, hogy Bonfini, Velius, Oláh Miklós mennyit írnak Mátyás szobrairól. Sőt az egész humanista közvélemény végigkísérte sorsukat Budától Konstantinápolyig és végső pusztulásukig az Atmeidamon (1536).⁵⁴

A budai királyi palota a nagyszabású bronzszobrokon kívül – ismét a reneszánsz szokásainak megfelelően – bőségesen el volt látva szökőkutakkal, vízmedencékkel. A kert fehér márványból és ezüstből készült kettős kútját, úgyszintén a kőből faragott nyolcszögletű gótikus kutat Mátyás és Beatrix címerével az ásatások hozták napfényre a palotától délkeletre a jelenlegi kertben, a várfalak sarkában. Az előudvarban – vagy a Friss-palota udvarán – hatsöves nagy szökőkút állott, melyből nagy ünnepélyek alkalmával bor csörgedezett. A belső udvarban kisebb, valószínűleg falikútszerű vízmedence volt elhelyezve. Ugyanitt az oszlopos árkádok előtt, a kápolna bejáratával szemben emelkedett a díszes Pallas-kút, vagy magyarosan a „csatornakút”. Csaknem teljesen épen maradt fenn egy vörösmárvány falikút, melyet egyszerű, sima reneszánsz keret és két erőteljesen mintázott oroslánfej díszít. Végül tudunk még egy fehér márvány szökőkútról, melyet nem kisebb mester, mint Verrocchio faragott Firenzében a magyar királynak, és Poliziano írt róla magasztaló epigrammákat.⁵⁵

11. kép: Mátyás király oroszlános szökőkútja Visegrádon

⁵⁴ Mátyás király és a művészet 221-223. o.

⁵⁵ Mátyás király és a művészet 229. o.

A márvány- és kőszobrászat emlékeinek áttekintése során ismételten felmerültek a műhely- és mesterkérdések. Nem kétséges, hogy a különféle paloták szobordíszje túlnyomó részben itthon készült, Budán, a központi királyi műhelyben. Ezt bizonyítja a szobrászi munkák feltűnően nagy száma, nemkülönben a hazai kőanyag, különösen a vörösmárvány. A budai bronzöntő műhely mellett nyilvánvalóan hatalmas kőfaragó és szobrászműhely működött. Ennek működése a rendelkezésre álló források segítségével rekonstruálható.⁵⁶

Sajnos a gazdag szobrászati anyagból nagyon kevés maradt ránk. Az egykori mérhetetlen gazdagságra ma már csak a különböző töredékek, (címerfaragvány-darabok, márványmozaikok, szökőkút-részletek), torzók utalnak, a szobrok nagy része a Mátyást követő időszakban elpusztult, tönkrement. Legjobb állapotban talán még a síremlékek (pl. Hunyadi János tumbája) maradtak meg, ezeken már a reneszánsz művészet jegyei láthatók. Szerencsére a töredékek egy részét sikerült rekonstruálni, (pl. Szakáll Ernőnek a visegrádi falikutat)⁵⁷, így ma is képet kaphatunk az egykor szobrokban oly gazdag királyi épületek mérhetetlen pompájáról.

4.6. Festészet

A kortársak arról is tudtak, hogy a király felettébb gyönyörködik a szép festményekben. Erről tett bizonyoságot palotáinak freskódíszje, számos képmegrendelése, nemkülönben miniatűrás kódexei. Nemegyszer a témaválasztásban is megmutatkozott Mátyás személyes kívánsága, mint például a budai palota Daróczi-freskójában avagy Filippino Lippi Madonna-festményében és azon kiváltképpen a királyi donátor arcképében.⁵⁸

4.6.1. Falfestmények

Mátyás udvarában több olasz festő is megfordult. Erről Bonfini és Ranzanus egyaránt tanúskodik. A források is olyan festményekről szólnak, melyek csak olasz mesterektől származhattak. Ilyenek voltak a budai palota termeinek freskói, a könyvtár, a trónterem és a királyné szobájának allegorikus festményei. A leírások szerint az első könyvtárteremben az égboltozat volt lefestve, Mátyás születésének csillagképével és magasztaló verses felirattal. A másodikban, az ajtóval szemközti, földgolyót tartó puttók voltak láthatók, alattuk Mátyás cseh királyságára vonatkozó epigramma. Itt is, az elsőhöz hasonlóan, a

⁵⁶ Mátyás király és a művészet 242. o.

⁵⁷ Mátyás király és a művészet 213-216. o.

⁵⁸ Mátyás király és a művészet 69. o.

boltozatra Mátyás cseh trónra lépésének csillagképével festette át, és alája kettős királyságát dicsőítő verseket íratott. A trónterem szép falfestményeiről megemlékezik Wratislaw, de tárgyukat nem nevezi meg. A királyné szobájában a freskók a hét főerény alakjait ábrázolták. A nyugati szárny egyik boltozatos szobáját élénk színű festett „arabeszekkel” díszítették. Bonfini szól még a Friss-palota diadalszekeres planétaábrázolásairól is. A freskók tárgya: a festett égbolt horoszkóppal és feliratokkal, az Erények alakjai, a planétaábrázolások, az ornamentális dísz mind az olasz renaissance tipikus motívumai közé tartoznak. A budai falfestményeket is csak olasz mesterek festhették, mégpedig a Mátyás-szárny befejezése, azaz 1479 után. A budai műhelyben tehát a nyolcvanas években olasz freskófestők huzamosabb ideig működtek.

Olasz arcképfestő sem hiányozhatott a budai udvarból. A reneszánsz kor ezt éppúgy megkívánta, mint a termék allegorikus festményeit. Sajnos az udvari arcképek túlnyomórészt éppúgy elkallódtak, elpusztultak, mint a palota falfestményei.⁵⁹

Az olasz festők mellett kétségtelen, hogy Mátyás egész uralkodása alatt foglalkoztatta a hazai festőket is. Még uralkodása első felében, 1467-1474 között a budai palota egyik termében lefesttette Dorolczy Jánosnak a románokkal vívott hősi, halálos küzdelmét. A freskóról, Eruszt Zsigmond pécsi püspök tudósítása alapján, Carbo emlékezik meg. Leírásból talán olyasféle csatajelenetekre következtethetünk, mint amilyenek a Szent László-képsorozatokban szoktak feltűnni. A hazai téma hazai mester tevékenységét feltételezi.

Hasonlóképpen hazai mestertől származnak a vajdahunyadi falfestmények, az ún. Mátyás-loggia freskói. Ezek kétféle stílust mutatnak. Az északi oldal dekorációja régiesebb jellegű és teljesen síkszerű. Vörös színű semleges háttéren gótikus indadísz bontakozik ki, amelybe vadászjelenet figurái fonódnak: nyilazók és vaddisznón lovagoló vadember. Az indadísz fent gótikus négyes karéjokba foglalt címersorozat zárja le, amelyből gazdagabban tagolt, nagyobb kerettel emelkedik ki a koronán álló Hunyadi-holló. Ilyen címersorozatok a nyugati művészetben a XIV. század óta gyakoriak. A vajdahunyadi falfestmények, illetve azok leszedett töredékei sajnos tönkrementek, és így sem a címereket nem lehet megfejteni, sem a freskókat stíluskritikailag meghatározni.

Jóval későbbiek a vajdahunyadi déli oldal gótikus festményei, amelyek a nyolcszögű pillérek borítják és a félköríves árkádok feletti mezőket töltik ki. Ezekben már reneszánsz elemek is mutatkoznak. A pillérek gótikus lombdísze reneszánsz beosztású mezőkben rendeződik el: az alul-felül konkáv ívvel záródó hosszanti mezők közé kerek mezők

⁵⁹ Mátyás király és a művészet 279-282. o.

illeszkednek. A lomdíszt állatalakok: sárkány, majom és különféle madarak elevenítik meg. A négy ívhajlás feletti mezőkben jelenetek láthatók: az első mező freskója vadkanvadászatot ábrázol, a második, a harmadik és negyedik páros jeleneteket: ablakszerű illuzionisztikus nyílásokból kitekintő hölgyeket és lovagokat. A freskók stílusa, különösen az illuzionisztikus jelleg külföldi, valószínűleg olasz hatásra vall.

4.6.2. Táblaképek, oltárok

12. kép: Középkori utcarészlet táblakép töredéken (1470 körül)

Mátyás uralkodása alatt a festőcéhek országszerte virágzottak, szervezetük már kiformalódott, sőt a festők mesterremekére nézve is határozott szabály alakult ki. Seybold 1476-ban Budán is találkozott egy festővel, nyilván a helybeli céh valamelyik tagjával, és egy festőinással, de nevüket nem jegyezte meg. A szerzetesek is buzgón művelték a festészetet. Mátyás mind a céhbelieknek, mind pedig kedvelt pálosainak adhatott megbízást vallásos képekre. A budai várkapolnát – Bonfini szerint – számos képpel ajándékozta meg. Közülük nem hiányozhatott Alamizsnás Szent János képe sem, akinek az ereklyéjét Mátyás nagy ünnepélyességgel helyezte el éppen a várkapolnában. A festmények egy része hazai mester munkája lehetett. A török elől Pozsonyba menekített királyi kincsek között is volt egynéhány értékes kép, hordozható oltár, aranyozott ezüst foglalatban. Közülük egyik vagy másik még Mátyás kincseiből származhatott.

Mátyás bizonyára festetett oltárképeket a székesfehérvári királyi bazilikának, a budai plébániának és egyéb városok templomainak is, ahol gyakorta szívesen megfordult. Az ő ajándéka lehetett a budai plébániatemplomnak az az oltárképe, mely a Szentlélek kitöltetését ábrázolta, és látható volt rajta Szent István a Hunyadi-címerrel meg az 1481-es évszámmal. A címert tartó szent alakja valószínűleg nem a középső oltárképen jelent meg, hanem az egyik szárnyképen. A Hunyadi címer és a szent királyi előd alakjának összekapcsolása azt látszik jelezni, hogy az oltár Mátyás megbízásából készült, a címer a megrendelőre vonatkozik, és nem csupán az uralkodó királynak kijáró szokásos hódolat.⁶⁰

4.6.3. Miniatúrafestészet

A festészeti emlékek csaknem teljes megsemmisüléséért kárpótol bennünket a miniatúrafestészet termékeinek gazdasága. Címereslevelek, kódexek, hazai és import kéziratok aránylagos bőségben maradtak reánk, az emlékanyag dúsabb és gazdagabb, mint bármely más művészeti ágban. Teljességről azonban itt sem beszélhetünk, és éppen a többé-kevésbé érezhető anyag- és adathiányok miatt a miniatúrafestészetnek is vannak megoldhatatlan kérdései.

Miniatúrafestészetünk Mátyás kori fejlődését gyakorlati szükségek, feladatok indították el. A királynak kezdettől fogva szüksége volt sceptorokra és miniatórokra, akik a kancelláriától kiadott címeresleveleket megírják és kifessék. Később Mátyás bibliofil hajlamai új célokat tűztek a mesterek elé. Amint pedig gyűjtőszenvédélye növekedett, olyan mértékben alakult ki udvarában, a budai várban a királyi másoló- és miniatórműhely. A miniatórműhely első mesterét egy kiváló címerfestőben ismerhetjük fel. Névtelen művész, de kiváló tehetség, határozott egyéniség. Ránk maradt műve a Késmárk városának adományozott címereslevél.⁶¹

⁶⁰ Mátyás király és a művészet 271-273. o.

⁶¹ Mátyás király és a művészet 289-290. o.

5. A Mátyás korabeli kultúra

5.1. Reneszánsz lakomák Mátyás udvarában

A középkori Magyarországon naponta kétszer ültek asztalhoz: délelőtt és este. A két étkezés között sem az elfogyasztott ételek minőségében, sem a mennyiségében nem volt különbség. Az asztalra – társadalmi hovatartozástól függetlenül – szinte mindennap sült hús, kenyér és bor került, böjti napokon a húst hal helyettesítette. Az étkezések egyhangúságát tojás, káposzta, borsó, lencse oldotta, esetleg valamilyen tésztaféle.

A társadalmi különbség inkább a felszolgált ételek számában nyilvánult meg. A királyi és a főúri lakomákon számos fogás került az asztalra, ezek azonban általában mind hasonlóan voltak elkészítve: valamilyen sült vagy főtt húsból és mártásból álltak. Az ország egész lakossága fogyasztott marhahúst, emellett a főúri asztalokra szinte mindennap került szárnyas és vad is. Külön látványosság volt, amikor a hatalmas dísztálon tollait visszatűzködve, egészben jelent meg a sült szárnyas. Az apróbb vadakat nyárson sütötték meg a konyhában, így ezeket is egészben, ízléses körítéssel kínálták körbe a szolgálattevők. Az erősen fűszerezett ételekhez bort ittak, az étkezések végén gyakran gyümölcs is került az asztalra. Mátyás udvarában közkedveltek voltak az itáliai receptek alapján készített sajtok is.

Az egyik leglátványosabb lakomát minden bizonnyal Mátyás második házasságkötése alkalmából, Beatrix nápolyi királynő tiszteletére rendezték. A nem mindennapinak számító mulatság alább következő részleteit Boroszló város jegyzőjének leírásából ismerjük. Mátyás háromezer lovag élén kelt útra Budáról, a király előtt tíz apród lovagolt. Fehérvár határában, ahol a király menyasszonyát fogadta, 13 vég kék posztó volt leterítve – ezen vezették a zöld bársonnyal borított, aranyozott hintójából kilépő nápolyi királynőt Mátyáshoz. A koronázás két nap múlva, csütörtökön történt. A szemtanú szerint *„a királyné vörös bársony-ruhát viselt, a ruhaujjak olasz divat szerint kivágottak voltak, kibontott hajában két értékes és csaknem gömbölyű igazgyöngy ragyogott”*. Pénteken a király és a királyné, valamint sokezres kíséretük Budára indult, ahova vasárnap érkeztek meg. Kedden a győri püspök misét mondott a várkápolnában, a mise után kezdetét vette a hatalmas lakoma. A főasztalnál Mátyás és Beatrix ült a külföldi vendégekkel. *„a magyar érsekek, püspökök és zászlós- urak számára hét asztal volt elhelyezve, mindegyik asztalnál külön pohárszék állott, melyek mindegyikén ötven aranyozott ezüstkupa és serleg volt a*

A magyaroknál rendszeresen nem osztják szét előre az ételt. Ezért aztán alig akad vendég, aki a gazdagon megterített asztal mellett kezét vagy ruháját tisztán tudná megőrizni, ugyanis a sáfrányos mártás le szokott csöpögni, és bepiszkítja a vendéget.

A magyarok sáfrányt, szegfűszeget, fahéjat, borsót és sok más fűszert használnak. A mártástól és a sáfrányos létől a vendégek ujjá valósággal csepeg, de Mátyás király, aki ugyancsak kézzel nyúl mindenhez, sohasem csepegteti le magát, pedig nagyon figyel a társalgásra.

Mátyás lakomáin mindig vitáznak egy-egy jelentős kérdésről, vagy tréfálkoznak, esetleg énekelnek. Itt ugyanis sok énekes és lantos van, akik magyar nyelven énekelnek a hősök viselt dolgairól. Az ének mindig valamilyen hőstettéről szól, az anyagnak bővében vannak: a dalok többnyire a török elleni vitézkedésről szólnak. Szerelmes dalt ritkán énekeltek. A szöveg szépen hangzik: a magyarok, akár a nemesek, akár a parasztok, körülbelül egyforma nyelvet használtak. Beszédükben ugyanaz a kiejtés, a szavak használata és a hangsúly. Ezért a hősi dalokat egyaránt kedvelik az urak és a parasztok, meg is értik az szívében éppen úgy, mint az ország határain.

De hogy a lakomához visszatérjünk: Mátyás király gyakran beszélt evés közben, máskor figyelemmel hallgatta mások beszédét, olykor pedig hősi dalok előadását. De bármilyen figyelemmel kísérte mindazt, ami az asztalnál történt, sohasem feledkezett meg a tisztaságról. Ő is mártásos húst fogyasztott, mint a többiek, de míg azoknak az ujjá és a ruhája mindig foltos lett, a király folt nélküli ruhában és tiszta kézzel kelt fel az asztaltól.”⁶³

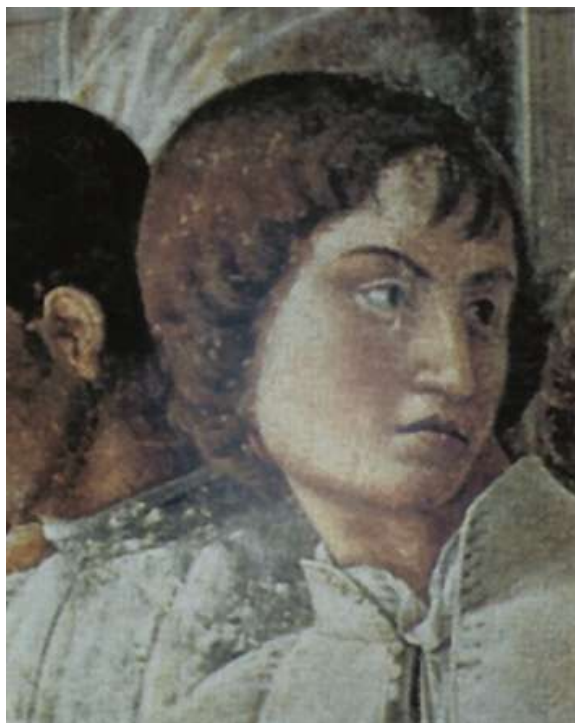
5.2. Mátyás udvari költője: Janus Pannonius

Janus Pannonius, Vitéz János zseniális unokaöccse tizenhárom évesen, 1447 tavaszán került Vitéz költségén Ferrarába, Giovanni Battista Guarino európai hírű iskolájába. Képességei, gyors előmenetele tanárait és társait egyaránt elkápráztatta- a „barbár” föld szülötte, a Csezmicei Jánosból Janus Pannoniussá váló ifjú rövid idő alatt Itália-szerte ismert költővé vált.

„Nemzetségére nézve magyar, erkölcsében olasz, tudományában csodálatos, sőt inkább bámulatot keltő” - írta ajánlólevében mestere, mikor Janus elhagyta iskoláját. 1454-58 között kánonjogi tanulmányokat végzett Padovában, és 1458-ban jogi doktorként tért haza Magyarországra. Idehaza fényes pályafutás várt rá: huszonevesen pécsi püspök, királynéi kancellár lett. Ebben az időszakban költészetét Mátyás dicsőítésére, politikájának népszerűsítésére használta fel, nyilván a már említett királyi propaganda céljainak is megfelelően. 1465-ben királya megbízásából követség élén tért vissza második hazájába. Útja során új kapcsolatokat kötött, könyveket vásárolt, II. Pál pápa udvarában azonban

⁶³ Galeotto Marzio: Mátyás király lakomája In.: Régi magyar mondák 390-391. o.

nem ért el eredményt. A költő számára feltöltődést, új élményeket adó itáliai út így magyarországi kegyvesztettsége egyik okozója lett. Végképp kegyvesztetté azonban akkor vált, amikor nagybátyja, Vitéz János oldalán belekeveredett a Mátyás-ellenes összeesküvésbe. Ez okozta korai halálát is: az amúgy is gyenge szervezetű, beteges fiatalember a király haragja elől menekülve útja során tüdőgyulladást kapott, amivel már nem tudott megbirkózni.⁶⁴

14. kép: Janus Pannonius Mantegna festményén

Költői tehetségét mi sem jellemzi jobban, hogy Janust már tanulóiévei alatt is a latin nyelven és formában verselők legkiválóbbjai közé számították. Antik minták nyomán készült, világi témájú költeményei előbb kéziratban, utóbb nyomtatásban is széles körben terjedtek, s sok helyütt tankönyvszámban mentek. Az utókor görögből készült latin vers- és prózafordításával műfordítóként, valamint a humanista levélírás kiváló képviselőjeként is számon tartja.

Magyarország tehát már azelőtt rendelkezett nemzetközi szinten is mértékadó humanista költővel, hogy maga az irányzat gyökereket eresztett volna itt. Janusnak mindennapi életvitelét formáló erővé váltak az Itáliában megismert tanok. Miután Mátyás trónra lépte után hazatért, nem is tudott többé visszailleszkeszteni a méltán bárdolatlanak érzett hazai viszonyok közé. Költeményeinek tanúsága szerint mindhalálig tragikusan korán

⁶⁴ Liliom és holló

68-69. o.

érkezettnek és társtalannak érezte magát a „Jeges Duna” partján. Nem véletlen, hogy hazai költészetének uralkodó műfaja a szomorú alaphangú elégiaköltészet.⁶⁵

Janus Pannonius ferrarai iskolaéveiben tűnt ki bámulatos költői tehetségével, szerzett itáliai hírnevet, s lett, mint maga írta, Pannónia dicsősége. Korai hírnevét leginkább virtuóz epigrammáinak köszönhette. Témáit ferrarai napi élményeiből és olvasmányaiból, az irodalommal és költőkkel kapcsolatos élményeiből merítette. Epigrammáinak hangneme dicsérő vagy szatirikus; magasztalta az erényt, a tudást, az alkotótehetséget; a nagy tetteket; csipkedte az emberi ostobaságot, jellemtelenséget. Dicsérő epigrammái közül kiemelkednek az önmagáról és saját jelentőségéről írottak. Ezek közül a legismertebb a *Pannónia dicsérete* című költemény:

„Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
S most Pannonia is ontja a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám
Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!”

Nagy öntudat jellemzi, mely abból ered, hogy a reneszánsz emberre jellemző módon pontosan tisztában volt saját költői nagyságával és érdemeivel, s tudta, hogy verseivel nemcsak önmagának szerzett hírnevet, hanem hazáját is elismertté tette.

Kitűnő epigrammákat írt tanáráról, Guarinóról, akit apjaként szeretett és tisztelt. Nőket ritkán dicsér, gyengéd érzéseit inkább rejtegeti, de ezekről árulkodik az *Ágneshez* című bókverse, a magyar szerelmi költészet első gyöngyszeme.

Mint már hivatkoztam rá, magyarországi költészetében fő műfaja az elégia, de epigrammákat is alkotott. Megörökített politikai és hadi eseményeket, megszólaltatta alkotói magányát és háborúellenségét. Hazai költeményei közül kiemelkedő a *Búcsú Váradtól*, melyben a téli magyar táj, valamint Várad természeti, kulturális és szellemi értékei elevenednek meg. Anyja, *Borbála halálára* írt elégiájában megrázó erővel szólal meg a fiúi gyász és szeretet. Gyakran foglalkozott saját szenvedéseivel. *Mikor a táborban megbetegedett* című elégiájában elbúcsúzik az élettől, sírversét is megfogalmazza, melyben ismételten kifejti saját jelentőségét: *Itt nyugszik Janus, kivel ősi Dunánkhoz / Jöttek a szent Helikon zöldkoszorús szüzei.*

Az egyik utolsó elégiájában, *A saját lelkéhez* címűben – melynek háttérében újplatonikus filozófiai ismeretei állnak –, a halál gondolata mellett az emberi nemből való kiábrándultsága is érzékelhető. Egy másikban (*Az árvíz*) az embert fenyegető természet

⁶⁵ Virágkor és hanyatlás 75. o.

jelenik meg a világot elnyelő árvíz apokaliptikus képeiben. Költészetének hazai fogantatásáról szóló érzései az *Egy dunántúli mandulafáról* és *A roskadozó gyümölcsfa* fa-allegóriájában ismerhetők fel. Az egyik gyümölcsfa korai virágait fagy várja a pannóniai télben, a másik roskadásig tele gyümölcsökkel, melyeket – gondos kézzel való szedegetés helyett – dorongokkal vernek le.

A későbbi latinul és magyarul verselő költők, akik táplálkoztak verseiből, és az ő költészete színvonalát tekintették mércéjüknek, az első magyar költőt, a magyarországi költészet első dicsőségét (gloria Pannoniae) látták benne, s a mai irodalomtörténészek is őt tekintik az első név szerint is ismert igazi magyar költőnek.⁶⁶

5.3. A zenei élet

A király minden szép iránti fogékonyságáról, élénk érdeklődéséről alkotott képünk véleményem szerint nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg zenekedveléséről, bár ebben a témában viszonylag kevés forrást sikerült felkutatnom.

Már az ifjú királyról az a hír járta, hogy igen kedveli az orgonajátékokat. Ünnepein a zene sohasem maradhatott el. Kürtzengés, olykor dobpergés kísérte a felvonulásokat. Az egyházi szertartások pedig az éneklések és muzsikások csodálatosan egybehangzó játékával tűntek ki, amiről számos fültanú tett bizonyoságot. Az énekkar a táborba is elkísérte a királyt, mint például 1482-ben Hainburgba. Galeotto könyvéből tudjuk, hogy Mátyás felette gyönyörködött a vitézi tettekről szóló magyar énekekben. A castelli püspök is feljegyezte, hogy étkezések alkalmával énekeket hallgatott.

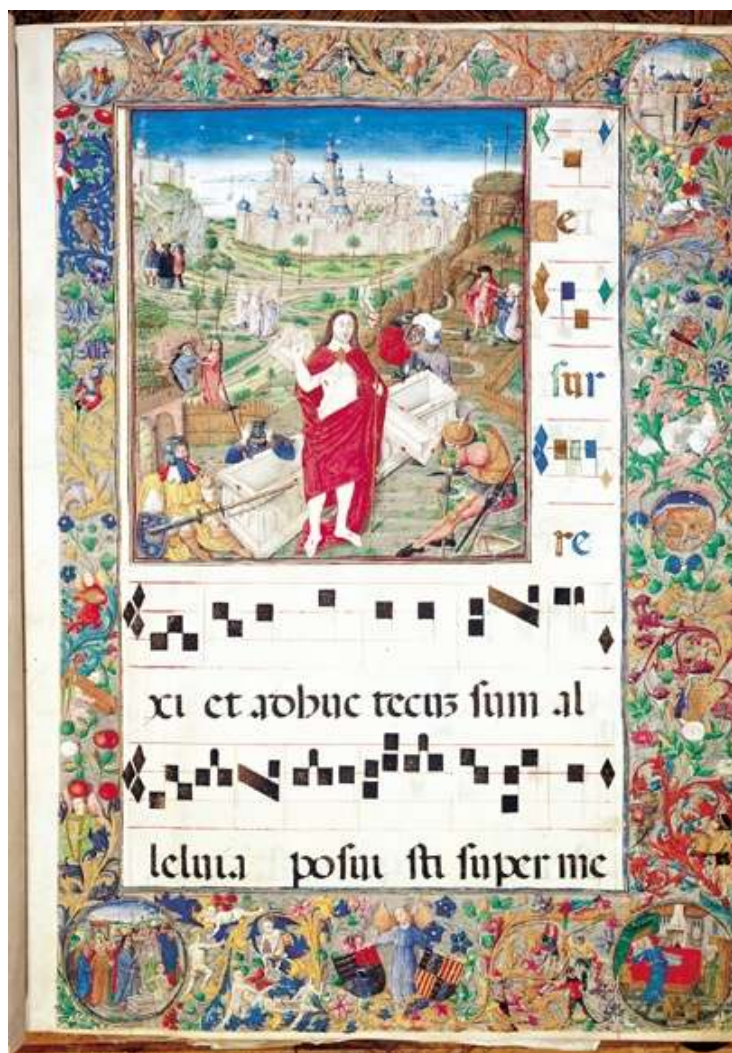
Mátyás legjelentősebb tette a zenei élet fejlesztésére a királyi várkápolna énekkarának a megszervezése volt. Ez az énekkar világszerte híres volt, olyannyira, hogy a castelli püspök, a pápa követe, aki korának kiváló zeneértője volt, azt írta, hogy „*különbet sehol sem hallott*”. Hazatérése után ámulva jelentette Sixtus pápának, Mátyásnak milyen nagyszerű énekkara van. Erre a pápa megszervezte a Sixtusi énekkart, amely mind a mai napig is működik. A magyar király énekkara sajnos Mohács után elhallgatott...

A várkápolnába Mátyás pompás orgonát is állíttatott. A visegrádi kápolnába pedig ezüstorgonát helyeztetett.

A zenei élet kifejlesztésében igen nagy segítségére volt Mátyásnak a zenekedvelő királyné, Beatrix, aki valóban nagy buzgalommal gyűjtötte a legjobb olasz, francia és németalföldi zenészeket, énekeseket, orgonásokat a budai udvarba. A z írott forrásokból, Mátyás és

⁶⁶ Lovagkor és reneszánsz

Beatrix levelezéséből mozgalmas zenei élet bontakozik ki. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Mátyás udvarának páratlan zenei kultúrája mégsem tekinthető tisztán Beatrix érdemének. Mátyásban nemcsak erős zenei hajlamok éltek, hanem megvolt benne a képesség a zenei élet megszervezésére is. A külföldi francia zenekultúra pártolása, az ének- és zenekar megalakítása megelőzte Beatrix érkezését.⁶⁷

15. kép: Díszes kotta hangjegyekkel a Mátyás Graduáléból

5.4. Mátyás világhírű könyvtára: a Bibliotheca Corviniana

Mátyás legnagyobb kulturális tette könyvtára, a Bibliotheca Corviniana létrehozása volt. Körülbelül 2000-2500 kötetével a korszak legnagyobb világi könyvtárának számított, állományát csak a vatikáni könyvtár múlta felül. Értékét növelte, hogy – mint korábban Vitéz Jánosé – humanista könyvtár volt. Ez azt jelenti, hogy a teljesség igényével gyűjtötte az ókori irodalmat, vagyis az összes görög és latin forrást, beleértve a patrisztikai

⁶⁷ Mátyás király és a művészet 83-84. o.

(egyházatyák művei) irodalmat is. Kevés nyomtatott könyvet tartalmazott, inkább nagy értékű kódexekből (kézzel másolt könyvekből) állt. Ezeket görögül és latinul értő tudósok másolták vagy ellenőrizték, a legkiválóbb itáliai és magyar könyvfestő művészek értékesítették, az egyedi díszítésű könyvkötéseket és a verseket kitűnő mesterek alkották. A nagyszerű könyvtárból ma mindössze 216 hiteles corvinát ismerünk.⁶⁸

5.4.1. Mátyás, a bibliofil uralkodó

Mint Hunyadi Mátyás egész életművét, a könyvtár kialakítását is döntően meghatározta a király személyisége, nevezetesen, hogy élénken érdeklődött a tudományok iránt.

A király, ha csak tehette, szívesen időzött könyvtárában, olvasott vagy tudósaival vitatkozott. Feljegyezték róla, hogy „*leginkább históriák olvasásában és hallgatásában gyönyörködik*”, gyermekkorában nagyon szerette hallgatni a Roland éneket, a mórok elleni harcban elesett frank harcos történetét. 1471-ben maga Mátyás úgy nyilatkozott, hogy már ifjúkorában nagyon tetszett neki egy latin szerzőnek, Silius Italicusnak a pun háborúról írott munkája, amelyet most is szívesen forgat. De nemcsak az ókor története foglalkoztatta elméjét, legalább akkora érdeklődéssel fordult a magyar múlt eseményei felé. Az olasz Bonfinivel megíratta a magyarok történetét, amelyben a szerző az ő kívánságára szentelt több oldalt a hunok történetének. Gyönyörködött a versekben is, jártosságát a teológiában, csillagászatban nemegyszer bizonyította. Voltak munkák, amelyek megismerésére annyira vágyott, hogy saját használatára lefordíttatta őket latinra. Híres volt kiváló latin tudásáról, de a latinon kívül jól beszélt németül és számos szláv nyelvet tudott. Beszédéből nem hiányoztak a szellemes, olykor csípős megjegyzések sem. Tudását állandóan gyarapította a tudósok társaságában, akik sohasem hiányozhattak udvarából, legyenek azok olaszok, németek vagy magyarok humanisták vagy csillagászok. Mátyás valamennyiükkel kitüntetően bánt. Nemcsak könyvtárában gyűjtötte őket maga köré, de asztalához is meghívta őket. Miközben a dúsan megrakott tálakat hordták fel a szolgák, és a hősök tetteiről magyar nyelven zengő énekesek, lantosok éppen szünetet tartottak, a király nemegyszer élénk vitába bonyolódott az akkor éppen ott lévő tudósokkal, így egy alkalommal Regiomontanusszal, a neves csillagással. Olykor táborba szólította tudósait, különösen a csillagászokat, hogy a csillagok állásából a csata kimenetelére nyerjen értesüléseket, mert hasonlóan kortársaihoz, ő is hitt a csillagjóslásban.⁶⁹

⁶⁸ Lovagkor és reneszánsz 173-175. o.

⁶⁹ Mátyás, a győzhetetlen király 218. o.

5.4.2. A könyvtár létrehozása és gyarapodása

A király kiapadhatatlan tudásszomja hívta életre, és fejlesztette naggyá könyvtárát, a még életében Európa- szerte híressé vált „Bibliotheca Corvinianát, vagy rövidebb nevén Corvinát. A könyvtár nevét a köteteket díszítő Mátyás-címerről kapta, melynek központi alakja egy holló (latinul corvus), amely egy gyűrűt tart a csőrében. A gyűrűt tartó holló a Hunyadiak eredetmondájára utal: Luxemburgi Zsigmond egy királyi gyűrűvel igazolta Hunyadi János tőle való származását, s a gyűrűt felmutató fiú nagy birtokokra számíthatott. A gyűrűt a gyermek Hunyaditól egy holló elrabolta, s csak egy jól irányzott nyíllövessel tudták a madártól azt visszaszerezni. Hunyadi János aztán a gyűrűvel igazolta magát Zsigmond előtt és megkezdődhetett ragyogó pályafutása – legalábbis a monda szerint.

A milánói herceg szerint Mátyás a könyvtárát „*ön maga nagy dicsőségére*” gyűjti. A király azonban, miként könyvtártermének egy ma is meglévő oszlopfejére vésett felirat tanúsítja, „*e nagyszerű művet a szellem gyönyörűségére alapította*”⁷⁰.

Ezt bizonyítja Mátyás egyik levele, amit egy olasz humanistához írt, és bevilágít a király sajátos magatartásába:

*„ Régi, elkopott mondás, hogy a fegyverek zajában hallgatnak a múzsák. Mi azonban, bár úgyszólván állandóan háborúba vagyunk bonyolódva, kevés maradék időnket mégis a tudományoknak szenteljük nagy gyönyörűséggel és enyhülést nyerve.”*⁷¹

Így érthető, hogy a gyűjtemény megszervezéséből is elsősorban a király vette ki részét. Megbízottai mindenhol megjelentek, ahol értékes könyveket lehetett vásárolni, még Görögországból és a messzi Keletről is került kézirat Budára. A beszerzés főhelye azonban kétségtelenül Itália, főként Firenze volt. Nemcsak vásároltatott, de rendelt is, olyan műveket, amelyek érdeklődését felkeltették, amelyeket megismerni vágyott. Firenzében állandóan számos könyvmásolót és miniátort foglalkoztatott, Budán pedig könyvmásoló, könyvfestő és -kötő műhelyt állíttatott fel. Könyvtárának bővítéséről rendszeresen tanácskozott tudósaival, akiknek tanácsát mérlegelve döntött. Uralkodásának vége felé a könyvek száma meghaladta az ezret, egyes kortársak szerint a kötetek száma felülmúlta más könyvtárakét. „*Valóban a király oly lelkiületű, hogy mint minden dologban, ebben a könyvtárban is felülmúlja a többi fejedelmeket*”- állapította meg a király számára

⁷⁰ Mátyás, a győzhetetlen király 218. o.

⁷¹ Gyapay Gábor: Történelem 136. o.

Firenzében könyveket másoltató Bartolomeus Fontius, aki pedig nem egy könyvtárat látott az itáliai városállamokban.⁷²

Abból hogy már 1464-ből és 1466-ból ismerünk Mátyásnak ajánlott műveket, arra kell következtetnünk, hogy Mátyás érdeklődése az 1460-as évek közepén támadt fel a módszeres könyvgyűjtés iránt. Bár a Corvina 1472-ben az összeesküvésbe keveredett, Janus Pannonius gazdag könyvtárának elkobzásával tovább gyarapodott, az uralkodó ideiglenesen kiábrándult a humanistákból, visszavetette a könyvgyűjtési buzgalmát is. Elfordulása azonban nem tartott sokáig. Aragóniai Beatrixszel kötött házassága (1476) után visszafogadta kegyeibe a humanistákat, s hozzáfogott időlegesen elhanyagolt könyvtára továbbfejlesztéséhez is. Ebbéli tevékenysége különösen 1485 után teljesedett ki. A könyvek egy része – így a Janus Pannonius-könyvtár ide besorolt darabjai, az ajándékba kapott, illetve Görögországban beszerzett XI.-XV. századi kódexek – természetesen késztermékként kerültek be a Corvinába, s jobbára nyilván kész köteteket vásárolt Mátyás a kor legnevesebb könyvkereskedőjétől, a firenzei Vespasino Bisticcitől is. A Corvinák többsége azonban kifejezetten Mátyás megrendelésére készült.⁷³

5.4.3. A könyvtár elhelyezése és állománya

A könyvek iránti tisztelete, szeretete megmutatkozott azok elhelyezésében is. A kortársak nem győztek álmélnokdni a trónterem közvetlen szomszédságában épült könyvtártermek tágasságán, a könyvtárszobákból nyíló szép dunai kilátáson, a berendezés pompáján.

„...*a te hajlékaidban semmi sem díszesebb, mint a bölcsesség szentélye...*”- olvashatjuk Naldo Naldi olasz humanista Mátyás könyvtáráról írott munkájában. Ugyancsak az ő leírása alapján alkothatunk képet arról, milyen is lehetett valójában a „Múzsák szentélye”. A négyszögletes helyiséget két hatalmas, színes üvegtáblákkal borított ablak világította meg. A két ablak között a király aranyszövésű takaróval leterített ezüst nyugvóágya állt. A szabadon maradt falakon művésziesen faragott polcok sorakoztak a könyvekkel, a nagyobb példányokat az alsó szekrényben helyezték el, szigorú rendben szétosztva valamennyit. A könyvespolcokat aranyos függönyök fedték. Az egyik terem latin, a másik görög kódexekkel volt tele. S ha a szem már belefáradt a katonás rendben sorakozó könyvek tanulmányozásába, megpihenhetett a falak díszítésein, a falfestményeken, a verses feliratokon. Az egyik terem mennyezetére a csillagos eget festették Mátyás születési horoszkópjával, a másikban földgömböt tartó puttók vonzották a tekintetet. Az egyik

⁷² Mátyás, a győzhetetlen király 219. o

⁷³ Hunyadi Mátyás 290-291. o.

szemtanú a könyvtárterem falán függő csodálatosan szép fafeszületre hívta fel a figyelmet, és aprólékosan leírta az ugyancsak ott függő szárított kígyóbőrt, mert ilyet még sohasem látott.⁷⁴

Oláh Miklós ilyennek látta az ő korára már erősen lehanyaglott és megdézsmált könyvtárat:

”Amerre az út belső könyvtár oldalától a Szent János kápolnához átfúrt fülkéhez vezetett, ahonnan a király misét szokott hallgatni, két boltíves termet találunk, az egyik görög könyvekkel volt tele, a melyeket részben Görögország szívéből, részben más keleti vidékről hordatott össze a király nem is kis gonddal és fáradtsággal. A másik belső terem őrizte a teljes latinítás kódexeit, az elemi dolgoktól kezdve egészen a tudományok csúcáig, könyvtartó dobozokban és állványokon, a maguk rendje szerint megkülönböztetve. Mindegyiket színes és aranyos díszítésű selyemborítás fedte, rajta volt a tudományág és a tudományszakjelzés.; ezek szerint voltak rendszerezve a könyvek. A könyvek nagy része selyemmel összefűzött pergamenből készült, és csatjaik aranyozott ezüsttől ragyogtak, hallottam az idősebbektől, hogy Mátyás király, amíg élt, mindig tartott vagy 30 festéshez értő íródeák szolgát. Volt még két egyéb könyvtár is ezenkívül a fellegrban, bár az előzőeknél csekélyebb jelentőségűek.”⁷⁵

Mátyás könyvtára visszatükrözi alapítójának csaknem egész szellemi világát, páratlan sokoldalúságát. Kódexei között megtaláljuk a Szentírást több példányban, az egyházi szertartáskönyveket, az ókor klasszikusait, főként a történetírókat, költőket és filozófusokat, továbbá az egykorú firenzei humanisták legtöbbször Mátyásnak ajánlott munkáit; számos csillagászati művet és földrajzi tanulmányt, térképet, természettudományi műveket, orvosi szakmunkákat, sőt az akkori legmodernebb építészeti traktátusokat, végül az antik és az akkori modern hadászati értékezéseket. Ez a széles távlat minden hatásra érzékeny, fogékony szellemet tükröztet. „*Sohasem vetett meg semmiféle művészetet*”- írja róla Bonfini. Valóban az egyetemes emberi kultúra legjavát gyűjtötte össze könyvtárában. A kódexállomány sokrétűsége pedig világosan arról tanúskodik, hogy a király a könyvtár kifejlesztésében tudományos teljességre és egyetemességre törekedett.⁷⁶ Azt akarta, hogy az egyetemes emberi kultúra legkiválóbb alkotásai meglegyenek benne. Nem tekintette csupán saját művelődését szolgáló intézménynek, hanem a hazai szellemi élet műhelyeinek, művelőinek is kölcsönzött belőle. A könyvtárat „*az ország dicsőségére*” alapította – így látták ezt maguk a kortársak is.⁷⁷

⁷⁴ Mátyás, a győzhetetlen király 219. o.

⁷⁵ Hunyadi Mátyás 288. o.

⁷⁶ Mátyás király és a művészet 45. o.

⁷⁷ Mátyás, a győzhetetlen király 219. o.

Még a ma ránk maradt töredékekből is jól látható, hogy a Corvina kitűnő munkafeltételeket nyújtott a Budára vetődött humanistáknak és tudósoknak. Akár az ókori szövegek javításán és kommentálásán fáradoztak, akár az emberi test vagy a csillagos ég titkaiban kívántak elmerülni, de azoknak is, akik reneszánsz építészet iránt érdeklődtek. Bonfini Rerum Ungaricarum (A magyarok dolgairól) forrásainak elemzése során például bebizonyosodott, hogy az udvari történetíró mindazokat a kézikönyveket megtalálta az állományban, amelyekre a magyarok történetének megírásakor szüksége volt.⁷⁸

5.4.4. A Corvina háttérműhelyei: scriptorok, miniátorok, nyomda, könyvkötészet

A kódexekkel kapcsolatban szólni kell a scriptorokról, a másolókról és a miniátorokról, a könyvfestőkről is. Hazai szempontból természetesen a legjelentősebb a budai királyi műhely másolóinak tevékenysége. Róluk elsősorban Oláh Miklós tudósít, de számos fennmaradt kódexben is nyilvánvaló a kezük nyoma. Írás- és stílustörténeti szempontból jelentős, hogy közülük egynéhány már az 1480-as években az új olasz típusok nyomán rózta a betűket. Sajnos azonban műveiket nem jelezték, más források sem őrizték meg nevüket. Csak II. Ulászló számadásaiból ismeretes két mester: Johannes scriptor, Bonfini másolója, és Paulus scriptor. Mivel azonban működési idejük, 1494-1495, oly közel esik Mátyás korához, éppen nem lehetetlen, hogy szolgálatukat 1490 előtt kezdték meg. De a budai műhelyen kívül is voltak scriptorok, elsősorban szerzetesek, akik Mátyás számára egynéhány kéziratot másoltak.⁷⁹

A királynak már 1471-ben volt olasz miniátora, vagyis könyvdíszítő festője. A reneszánsz könyvdíszítés remekeivel a legjobb firenzei művészek látták el kódexeit. A külföldi másolók és festők mellett külön műhelyt tartott Budán is, ahol Raguzai Félix vezetése alatt harmincan dolgoztak, erősen olasz reneszánsz-hatás alatt, s már magyarok is, vezetőjük utóbb a nagytehetségű olasz könyvfestő János madocsi apát lett. A Corvina-jelleget az akkor is szokatlanul díszes ornamentika mellett a kéziratlapokon látható hollós címer, Mátyás és Beatrix miniatűr-mellképei, s főként a gazdagon aranyozott bőrkötések hollója tünteti ki.

Az első nyomtatott könyv, az 1473. évi latin nyelvű Budai krónika (amely korábban született magyar történeti krónikák válogatott anyagát tartalmazza), Hess András nyomdász budai műhelyéből való, akit Kárai László budai prépost alkancellár, Mátyás

⁷⁸ Hunyadi Mátyás 290. o.

⁷⁹ Mátyás király és a művészet 312. o.

római követe hozott be Magyarországra és rendezett be számára könyvnyomdát.⁸⁰ Ez a nyomda azonban nem bizonyult hosszú életűnek, mivel működésének feltételei nem voltak biztosítottak. A korszak Magyarországon még nem volt igény nyomtatott könyvek iránt, s maga Mátyás is szívesebben áldozott pénzt a díszes, kézzel másolt kódexekre, mint a kezdetleges, durva nyomdatechnikával létrehozott egyszerű és bizony gyakorta csúnyára sikeredett ősnymtatványokra.

Annál inkább virágzásnak indult a budai könyvkötő műhely. Ez is Mátyás bibliofil szenvedélyének köszönhetőe budai virágzását, csakúgy, mint a miniatúrafestészet. A könyvtár 1485 után pompás, új bútorzatot kapott, a könyvek is megszépültek: a kódexek ekkor kapták jellegzetes corvina-címereiket, valamint egységes kötésüket.

Mátyás könyvei- fennmaradt kódexek tanúsága szerint- bársonyba, selyembe vagy bőrbe voltak kötve.

A bársony-, illetve selyemkötések díszje maga a fényes, ragyogó anyag, annak erős, mély színei- a selymeknél vörös, kék vagy zöld, a bársonyoknál vörös, viola és zöld-, továbbá a díszes, zománcos címeres kapcsok és a festett arany metszések.

A festett arany metszések a bársonykötéseken és néhány bőrkötésen fordulnak elő, feltűnő és abban az időben szokatlan díszük reneszánsz virágornamentikából áll, és élénk színezésével tűnik ki. Motívumaik kétségtelenül az olasz reneszánszból származnak, sőt nem egy közvetlenül a Corvin-kódexek díszítéséről van lemásolva.

A Corvinák gyönyörű festett metszéseinek a stílusa egységes, jóllehet a legkülönbözőbb származású és korú kéziratokon fordulnak elő. Mindez kétségtelen bizonyítéka annak, hogy egy helyen, azaz Budán, a budai miniatúrműhelyben készültek.

A különösen drága és kényes bársony- meg selyemkötéseket, melyeken „*a zománcos vagy aranyozott ezüstkapsok ékszerek gyanánt tündököltek*” (Heltai Gáspár), bőrtokokban volt szokásos tartani. A budai várkápolnában volt egy breviárium vörös bársonykötésben, aranyozott ezüstkapsokkal, melyet vörös bőrtokokban őriztek. Ezeket a bőrtokokat valószínűleg a bőrkötésekhez hasonlóan vaknyomású vagy aranyozott díszítés boríthatta.

A Corvinák bőrkötéseit három csoportba oszthatjuk, keleties stílusú kötések, reneszánsz kötések, illetve a tipikus Corvin-kötések.

Az első csoportba tartoznak a keleties stílusban, keleties technikával készült kötések, mint például a wolfenbütteli Psalterium (zsoltároskönyv). Talán ezen a legerősebb a keleti hatás, annyira, hogy valószínűleg egy régi perzsa kötés belső táblájának a felhasználásával

⁸⁰ Magyar történet

készült, csupán a középdísz a budai műhelyben dolgozó helyi mester munkája. A kötés közepét díszítő Mátyás-címer egyik keretelő szalagja viszont olasz reneszánsz stílusú.

A második csoportba tartoznak a tiszta olasz reneszánsz stílusú kötések. Közöttük a legszebb és egyben a legépebb az erlangeni Biblia kötése. Ehhez a különben nagyon egyszerű, XIV. századi kéziratához Mátyást személyes kapcsolatok fűzhetők. Nyilván azért kívánta drága, kedves könyvét a legdíszesebb kötésben látni. A kötés közepét Mátyás éremarcképe díszíti, lombard jellegű, többszörös ornamentális keretbe foglalva, míg az üresen maradt felületet gazdagon szerteágazó reneszánsz indák töltik ki. A motívumok között van néhány tipikusan lombard, mint a Mátyás-arckép keretsávjának S alakú kettős volutákból (csigavonalakból) és palettákból álló, játszi, könnyed vonalú díszje. A kötés nyilván olyan mestertől származik, aki részben lombard motívumokat, részben a tipikus Corvin-kötések bélyegzőit használta fel, tehát Budán kellett dolgoznia. Ezt bizonyítja a kötés jellegzetes, a budai műhelyre jellemző festett, virágos aranymetszése.

A bőrkötések harmadik és legnagyobb csoportját a keleti és olasz motívumokat egyesítő sajátos stílus jellemzi, mely minden más könyvkötési stílustól elüt, és csupán Mátyás kézíratain fordul elő. Ez a tulajdonképpeni jellemző és tipikus Corvin-kötés. Valamennyit a díszítőelemek azonossága és a dús aranyozás jellemzi, amit Európában legelőbb éppen ezeken a kötésekben alkalmaztak ilyen nagy mértékben.

16. kép: Corvina kötéstábla egy imakönyv borítóján

A kötéstáblák kompozíciója tömör, alapváza mindig azonos; jóllehet a részletek változnak. A kompozíció elemei: a külső keret gyöngysorral és rozettákkal; a belső keret fenn és lenn paszományfonadék-sávval, a legkülönbébb formában. Az ornamentális motívumok túlaradóan gazdagok; jóllehet a díszítőbélyegzők valamennyien azonosak. De ezekből Mátyás könyvkötői ötletes képzelettel a változatok páratlan sorozatát alkották meg. A kötés tükrét pedig rendszerint külön keretbe foglalt, növényi motívumokból összeszőtt díszítmény tölti ki, melynek körvonalait olykor keletiesen hullámzó ívekből vagy geometrikus formákból, körökből, négyszögalakokból, különböző ívelésű karéjokból áll. A kötések anyaga vörös vagy barna, kecske-, vagy borjúbőr. A kötési technika- Végh Gyula megállapítása szerint- teljesen olaszos, a dús aranyozás azonban keleti hatásra vall.⁸¹

5.4.5. A könyvtár pusztulása

Nemcsak a magyar értékekre természetszerűleg büszke Oláh Miklós, de az itt megfordult idegen humanisták is a legnagyobb elragadtatás hangján szólnak a Corvina gazdagságáról, amelyet egyébként Mátyás utódainak uralkodása alatt szenvedélyesen fosztogattak Európa bibliofiljei. Nem csoda tehát, hogy a kutatók sokáig 10 000 fölött keresték a Corvina könyveinek számát. A legújabb kutatások azonban- az egykorú beszámolók, a megmaradt corvinaanyag elemzése, valamint analógiák alapján- megállapították, hogy kötetszám (beleértve az ősnymtatványokat is) alig haladta meg a 2000-2500-at. Mátyás király könyvtára azonban így is az akkori keresztény világ legnagyobb és leggazdagabb könyvtárgyűjteményei közé tartozott. A kötetszámot tekintve jelen ismereteink szerint, egyedül csak a Vatikán múlta felül, a kortárs itáliai fejedelmeké azonban – beleértve Lorenzo di Mediciét is – messze mögötte maradt.⁸²

A Mátyást követő II. Ulászló alatt már megkezdődött a könyvtár szétszóródása: élelmes diplomaták és külföldi humanisták sorra szereztek meg az elhanyagolt könyvtár legszebb köteteit. Ami akkor sajnálatos veszteség volt, az utókor számára szerencsének bizonyult, a Bibliotheca Corvinianát ugyanis a Budát 1526-ban elfoglaló Szulejmán szultán a palota egyéb kincseivel együtt magával hurcolta. Isztambulban azután a törökök számára érdektelen kötetek a szakszerűtlen tárolás következtében néhány kódex kivételével elpusztultak. A fennmaradt mintegy kétszáz corvina így nagyrészt azon kötetek közül kerül ki, amelyeket még a Mátyást követő Jagelló királyok ajándékoztak el.⁸³

⁸¹ Mátyás király és a művészet 315-317. o.

⁸² Hunyadi Mátyás 289. o.

⁸³ Liliom és holló 71. o.

6. Befejező gondolatok

Mátyás halálával az udvarában meghonosodott humanizmus nem tűnt el egyik pillanatról a másikra. A Jagelló-korban a királyi udvar központi szerepe csökkent, s helyette egyes értelmiségi körök váltak a humanizmus zászlóvivőivé. Ulászló befejeztetett néhány, Mátyás által megrendelt kódexet, újakat azonban néhány vallási tárgyú mű kivételével, már nem rendelt meg. Budáról az itáliai humanisták egy része hazatért, a többiek más európai fejedelmi udvarokban próbálták szerencsét. De a külföldi egyetemjárás ezután is „divat” maradt, sok százan keresték fel a szomszéd országok egyetemeit. Miként az ország irányítása is fokozatosan átcsúszott a király kezéből a főurakéba és a főpapakéba, a kultúrában is új, vidéki, főpapi, magánföldesúri központok kezdték átvenni a fejedelmi udvar szerepét.⁸⁴

Bár a humanista eszme tovább élt, Mátyás király egykor olyannyira megcsodált művészeti és kulturális alkotásai csaknem maradéktalanul elvesztek a másfélszázados török megszállás viharában. Szinte jelképesnek tekinthetjük visegrádi nyári palotájának sorsát: ez a hatalmas épületegyüttes oly vastag földréteg alá került, hogy sokáig mesebeszédnek minősítették a kiváló humanista, Oláh Miklós róla készített elragadtató hangvétellű, 1536-os beszámolóját! Mátyás híres könyvtárának, a Corvinának szertehordott darabjai ugyan évszázadok óta a befogadó könyvtárak díszei közé számítanak, rajtuk kívül azonban hosszú ideig mindössze néhány – véletlenszerűen megőrzött vagy előbukkant – kötödék ábrázolás vagy értéktárgy tanúskodott Mátyás udvarának tovatűnt fényéről.⁸⁵ Szerencsére a későbbi kutatások számos olyan értéket napvilágra hoztak, amelyből következtetni tudunk az egykori reneszánsz királyi udvar gazdagságára. Így vált valóra Antonio Bonfini epigrammában megfogalmazott jóslata, amit a király a budai vár kétszárnyú kapuja fölé vésetett:

*„Szép fejedelmi lakodban az ércszobornak a fénye
Tükrözi, nagy Corvin, messzire lángeszedet.
És ki oly sokszor nyertél a csatán diadalmat,
Érc, márvány és könyv nem hagy enyészni soha!”⁸⁶*

⁸⁴ Magyarország rövid története 182-183. o.

⁸⁵ Hunyadi Mátyás 227. o.

⁸⁶ Magyar középkor 450. o.

7. Felhasznált irodalom:

1. *A Hunyadiak kora* (Szerkesztette: **Varga Katalin**)
Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981.
2. *Az általános műveltség képes szótára*
Budapest, WOW Graphic Kft., 2001.
3. **Balogh Jolán**: *Mátyás király és a művészet*
Budapest, Magvető Kiadó, 1985.
4. **Benedek Elek**: *Hazánk története*
Kisújszállás, Szalay Könyvkiadó, 2002.
5. **Bertényi Iván–Gyapay Gábor**: *Magyarország rövid története*
Budapest, Maecenas Könyvkiadó, 1993.
6. **Csukovits Enikő**: *Liliom és holló*
Gyula, Helikon Kiadó, 1997.
7. **Gyapay Gábor**: *Történelem*
Budapest, Comenius kiadó, 1998.
8. **Herber Attila–Martos Ida–Moss László–Tisza László**: *Történelem 1000-1500-ig*
Budapest, ELTE Eötvös Kiadója, 1994.
9. **Hóman Bálint–Szekfű Gyula**: *Magyar történet* (2. kötet)
Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1990. (reprint kiadás)
10. *Hunyadi Mátyás* (Szerkesztette: **Rázsó Gyula**)
Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990.
11. **Kovács Péter**: *A Hunyadiak kora*
Ungvár, Adams Kiadó, 1992.

12. **Kubinyi András:** *Mátyás király*
Budapest, Vince Kiadó, 2001.
13. **Lengyel Dénes:** *Régi magyar mondák*
Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1978.
14. *Lovagkor és reneszánsz* (Magyar kódex 2. kötet, szerkesztette: **Stemler Gyula**)
Budapest, Kossuth Kiadó, 1990.
15. *Magyar középkor – forrásgyűjtemény*
Budapest, Könyves Kálmán Kiadó, 1995.
16. **Teke Zsuzsa:** *Mátyás, a győzhetetlen király*
Budapest, Helikon Kiadó, 1990.
17. **Szakály Ferenc:** *Virágkor és hanyatlás 1440-1711.*
Budapest, Háttér Lap és Könyvkiadó, 1992.
18. **Szerémi György** *emlékirataiból*
Újvidék, Fórum Kiadó, 1996.
19. **Unger Mátyás – Szabolcs Ottó:** *Magyarország története*
Budapest, Gondolat Kiadó 1976.

8. Képek jegyzéke

1. kép: Mátyás fiatalkori portréja
2. kép: Mátyás törvénykönyvének címlapja
3. kép: Vitéz János képe a Tribachus-kódexből
4. kép: Mátyás és Beatrix
5. kép: Lovagterem a budai várban
6. kép: A visegrádi alsóvár falának maradványa
7. kép: Mátyás aranybullája
8. kép: Mátyás király trónkárpitja
9. kép: Mátyás királyt ábrázoló kályhacsempe
10. kép: Delfines fríz márványtöredék a budai palotából
11. kép: Mátyás király oroszlános szökőkútja Visegrádon
12. kép: Középkori utcarészlet táblakép töredéken (1470 körül)
13. kép: Galeotto Marzio
14. kép: Janus Pannonius Mantegna festményén
15. kép: Díszes kotta hangjegyekkel a Mátyás Graduáléból
16. kép: Corvina kötéstábla egy imakönyv borítóján

Valamennyi képet a **Lovagkor és reneszánsz** (Magyar kódex 2. kötet, szerkesztette: Stemler Gyula, Budapest, Kossuth Kiadó, 1990.) című kötet képekben igencsak gazdag CD-ROM mellékletéről válogattam ki.

9. TARTALOM

1. BEVEZETÉS, TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA	1
2. HUNYADI MÁTYÁS ÉLETÚTJA.....	3
2.1. SZÁRMAZÁS, GYERMEKKOR, NEVELTETÉS:.....	3
2.2. HATALOMRA JUTÁS ÉS A HATALOM MEGSZILÁRDÍTÁSA:	5
2.3. MÁTYÁS BELPOLITIKÁJA:	7
2.4. MÁTYÁS KIRÁLY KÜLPOLITIKÁJA.....	10
2.5. A MÁTYÁSI ÉLETMŰ SZÉTESÉSE	12
3. A RENESZÁNSZ ÉS A HUMANIZMUS	14
3.1. A RENESZÁNSZ ÉS HUMANIZMUS FOGALMA.....	14
3.2. A HUMANIZMUS ÉS RENESZÁNSZ MAGYARORSZÁGON.....	15
3.3. MÁTYÁS, A RENESZÁNSZ URALKODÓ ÉS MECÉNÁS.....	18
4. A MÁTYÁS KORABELI MŰVÉSZET	22
4.1. ÉPÍTÉSZET	22
4.1.1. <i>A budai vár</i>	23
4.1.2. <i>A visegrádi királyi palota</i>	25
4.1.3. <i>A pozsonyi egyetem és egyéb építkezések</i>	27
4.1.4. <i>Mátyás építkezéseinek jelentősége</i>	28
4.2. FÉMMŰVÉSZET.....	28
4.2.1. <i>Fémművesség</i>	28
4.2.2. <i>Érmek</i>	30
4.2.3. <i>Pecsétek</i>	31
4.2.4. <i>Pénzverés</i>	32
4.2.5. <i>Ötvösség</i>	32
4.3. TEXTILMŰVÉSZET.....	34
4.3.1. <i>Egyházi textilművészet</i>	34
4.3.2. <i>Világi textilművészet</i>	35
4.3.3. <i>Viseletek</i>	36
4.4. KERÁMIA ÉS ÜVEGMŰVESSÉG	37
4.4.1. <i>Kerámia</i>	37
4.4.2. <i>Üvegművesség</i>	39
4.5. SZOBRÁSZAT	40
4.6. FESTÉSZET	43
4.6.1. <i>Falfestmények</i>	43
4.6.2. <i>Táblaképek, oltárok</i>	45
4.6.3. <i>Miniatúrafestészet</i>	46

5. A MÁTYÁS KORABELI KULTÚRA.....	47
5.1. RENESZÁNSZ LAKOMÁK MÁTYÁS UDVARÁBAN.....	47
5.2. MÁTYÁS UDVARI KÖLTŐJE: JANUS PANNONIUS.....	49
5.3. A ZENEI ÉLET.....	52
5.4. MÁTYÁS VILÁGHÍRŰ KÖNYVTÁRA: A BIBLIOTHECA CORVINIANA.....	53
5.4.1. <i>Mátyás, a bibliofil uralkodó</i>	54
5.4.2. <i>A könyvtár létrehozása és gyarapodása</i>	55
5.4.3. <i>A könyvtár elhelyezése és állománya</i>	56
5.4.4. <i>A Corvina háttérműhelyei: scriptorok, miniátorok, nyomda, könyvkötészet</i>	58
5.4.5. <i>A könyvtár pusztulása</i>	61
6. BEFEJEZŐ GONDOLATOK.....	62
7. FELHASZNÁLT IRODALOM:	63
8. KÉPEK JEGYZÉKE.....	65
9. TARTALOM.....	66